

የሥነጽሑፋዊ አስተማሪነት እና የሳይንስ መሠረተሃሳቦችና “ቅን” (Basic) ደንቦች ውህደት በአዳም ረታ “ዘላን”

ቴዎድሮስ አለበል¹

አገጽፍ ጥናት፤ ሥነጽሑፍ ከተለያዩ ዲሲፕሊኖች በሚነጠቁ ጽንሰሃሳቦች እና አንጻሮች ተመርምሮ ፍች መስጠት ተፈጥሮው ነው። የሥነጽሑፍ ጉዳይ የሰው ልጅ ጉዳይ ከሆነ ስለ ሰው ነብራ፤ ተፈጥሮ፤ ባህሪ፤ የአስተሳሰብ አድማስ እና ምኞት ወዘተ. የሚመረምሩ ዲሲፕሊኖች ሁሉ ከሥነጽሑፍ ጋር መዛመዳቸው አይቀርም። የዚህ ጥናት ትኩረትም የዚህ አካል በሆኑት በሥነጽሑፍ፤ ሳይንስና ፍልስፍና (ሳይንስም ፍልስፍና መሆኑ ተናጽሮ) መወዳጀት ላይ የተመሠረተ ነው። አለንጋና ምስር በተሰኘው የአዳም ረታ የአጫጭር ልቦለዶች ስብስብ ውስጥ “ዘላን”ን በመውሰድ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነትዎች እና ሳይንሳዊ ደንቦችና መሠረተሃሳቦች እንዴት ባለ ኪነት (በመዋደድ) ተዋህደው እንደቀረቡ መፈክር የጥናቱ ዓላማ ነው። ጥናቱን በበይነቴክስታዊነት እና በ“ነገረፍካሬ” ዘይቤ ላይ ተመስርቶ እና በመካከላቸው ያለውን ወዳጅነት አወዳድሮ ፍች ለማበጀት ተሞክሯል። በዚህም፤ በአጭር ልቦለዲ ውስጥ፤ በሥነጽሑፍ እና በሳይንስ መካከል ያለው ተዛምዶ ጠባቂ መሆኑ ተመላክቷል። በ“ዘላን” አጭር ልቦለድ ውስጥ የቀረቡ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነትዎች እንደ “ምድባዊ ሥነአመክንዮ” (Categorical Syllogism) እና ከሒሳብ ውስጥ እንደ “Implication” ካሉ “Symbolic Logic”ኦች ጋር እንደሚዛመዱ ተመርምሯል። ከዚህ በተጨማሪም፤ በ“ጂኦሜትሪ” ትምህርት ውስጥ ሰርክኖ ከሆነው የጨረር ቁራሾች “ተስማማታዊ ደንብ” ወይም “ተመጣጥኖሽ” ጋር እንደሚዋደዱ ተገልጧል። ለአብነት፤ በአንድ ጨረር ውስጥ የሚኖር አማካይ አንድ ነጥብ ነው እንደሚለው፤ በሥነጽሑፋዊ አስተማሪነት በአኩሪነት የፍች አሻጋሪ ጽንሰሃሳብ አሊያም ትዕምርት አለ። በ“ጂኦሜትሪው” አንድ ቁራሽ ጨረር ለራሱ ነፀብራቅ ነው እንደሚለው ሁሉ፤ በሥነጽሑፋዊ አስተማሪነትም የመጀመርያው ፍች ወደ ቀጣዩ የሚሻገር እንደመሆኑ በፍች ደረጃ ለራሱ ነፀብራቅ ነው ማለት ይቻላል። በዚህም፤ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነት እንደ “ምጡን ህግ” (symmetric law) እና “የተሻግሮሽ ህግ” (transitive law) ካሉ የጂኦሜትሪ ደንቦች ጋር ይተያያዛል ማለት ይቻላል። ስለሆነም፤ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነትን እንደ የ“እስብ ቀመር” (thought formulae) መውሰድ የሚቻል እና ከሳይንሳዊ ደንቦች ጋር የማይጣላ እንደሆነ በ“ዘላን” ለማመላከት ተችሏል።

መግቢያ

በሥነጽሑፍ ሒስ ታሪክ ውስጥ 1970ዎቹ ሲጠጋም 80ዎቹ የመጀመሪያ አጋማሽ እንደወርቃማ ዘመን ይወሰዳል። ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት አስደንጋጭ አጨራረሶች ጋር ተያይዞ ሲንከባለል የከረመው የድኅረዘመናዊነት (postmodernism) አስተሳሰብ ከፍ ያሉ የ“ነገረሰብእ” (humanities)፤ ማኅበራዊና ባህላዊ ሒሶችን ያነደደበት እና አዳዲስ አንጻሮች እየቀኑ የጃጂትም እየታደሱ ሥነጽሑፋዊ ጥናቶችን በበይነዲሲፕሊናዊ መንገዶች መፈተሽ የጀመሩበት ዘመን ነው። በተለይም መዋቅራዊነት (structuralism) በፈረንሳይ በአዲስ መልክ፤ በሥፋትና በጥልቀት፤ የድኅረመዋቅራዊ ልማዶችን ቅጥ ይዞ በፍልስፍና ቤት በጥክ ደራሳ፤ በፍካሬ ልቡና ቤት በጥክ ላካንና ገፍሊያ ክሪስቲቫ (Julia Kristeva)፤ በባህል ታሪክ (cultural history) ጥናቶች ቤት በሚሼል ፉኮ (Michel Foucault) እንዲሁም የ“ነገረ ትዕምርት” (semiotics)

¹ በባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲ፤ ሂዩማኒቲስ ፋኩልቲ፤ በኢትዮጵያ ቋንቋ(ዎች)ና ሥነጽሑፍ - አማርኛ ትክክል ሌክቸረር። ኢሜል፤ tediyo417@gmail.com

ጣጣዎቹ በፈረንሳይው ሮላን ባርት (Roland Barthes) መቀጣጠሉን ተከትሎ የሥነጽሑፍ ጥናት ጉዳይም ሰርክ ለአዳዲስ እይታዎች እንዲገራ የሆነበት ዘመን ነው።

ምንም እንኳ ልኒቃኑ፣ እንደየራሳቸው የጥናት መስክ የሚገሩና የሚጽፉ እንደመሆናቸው አያሌ የልዩነት ጣጣዎች ቢኖሯቸውም፣ ፍች ግልፅ ያልሆነ፣ ሊወሰን የማይችል (indeterminate) እና አሻሚ (ambiguous) ነው በሚለው አቋማቸው እጅጉን ይወዳሉ፤ አንድ “ቴክስት” ልዩ ልዩ በሆኑ መንገዶች ሊፈከር እንደሚችል ይጠቅሳሉና_ፍችዎች እየተጋጨም ቢሆን እንኳን። እንደዝብርቅርቅነትና አለመቀናበር (incoherence)፣ መበጣጠስ (discontinuity)፣ ምጸትና አያዎ (parody) ወዘተ. በእነዚህ ዕውቀታዊ ልማዶች (ድኅረዘመናዊነት/ ድኅረመዋቅራዊነት) ወላዲነት የሚፈጠሩ የሥነጽሑፍ ሥራዎች ጠባዮች ተደርገውም ይወሰዳሉ (ባልዲክ፣ 2001፣ ገጽ 201-2፣ ክፍን፣ 2006፣ ገጽ 266-7 እና 330)። እነዚህን ጠባዮቻቸው ተከትሎም ፍችዎችና ትርጓሜዎች ሌሎች ፍችዎችንና ትርጓሜዎችን እየጠሩና እየተወሰሱ ይኼዳሉ።

የሥነጽሑፍና የሳይንስ ግንኙነት ጉዳይም የሚቀዳው ከዚህ የብዝሃ- እና በይነዲሲፕሊናዊ የዕውቀት (multi- and interdisciplinary thoughts) ምሳዳር፣ ድኅረዘመናዊነት/ ድኅረመዋቅራዊነት፣ ብልፅግና ሥር ነው፤ አንድ “ቴክስት” አያሌ ፍችዎችን ሊሰጥ ይችላል ከሚለው። እዚህ ላይ ከሁሉ አስቀድሞ በአንባቢያን አዕምሮ ውስጥ አንድ ጉዳይ እንደሚያቃጭል አልጠራጠርም። ይህም፣ “ሳይንስም ሆነ ሳይንቲስቶች በሥነአመክንዮ» (logic) እና ገቢር (fact)፣ ሥነጽሑፍም ሆነ ጸሐፍት በምናባዊነትና «ፋንታዥ» የሚገሩ² ሆነውና በመካከላቸው የማይሞላ ሽለቆ ሳለ እንዴት ሊወዳጁና ሊዛመዱ ይችላሉ?” የሚለው የመስኩ ሰርካዊ ሙግት ጠንሳሽና አቀጣጣይ ጥያቄ ነው። በርግጥ ጥያቄው ተገቢነት ያለው ይመስላል። በምዕራባውያን የሥነጽሑፍ ልማድም በሁለቱ ግንኙነት መካከል ተሰምሮ የባጀውን ድንበር ለማለፍ መሞከር ያልተለመደና እንግዳ ነገር ሆኖ ከርሟል።

አንቶኒ ኦሃር እንደሚሉት ሳይንስ ከሥነ ጽሑፍ ጋር ብቻ ሳይሆን ከሌሎች የነገረ ሰብፅ እና የማኅበራዊ ሳይንሶች ጋር ያለው መሠረታዊ ልዩነትም እጅጉን የገዘፈ ይመስላል። የሳይንስ ተግባራዊ ባህሪ እና/ወይም ሙያ “በገቢራዊ እውነታ” (objective truth) ላይ የተመሰረተ፣ ዓላማውም ከፊዚካዊው ዓለም ጋር የተቆራኙና ለገቢራዊ መልኮች መነሻ የሆኑ ጉዳዮችን እና የተለመዱ መጠናዊ ጠባዮችን መፈለግ ነው። “[Science] aims at the discovery of causes and regularity ties in the physical world . . . with an existence apart from us”። የሰብዓዊ ሳይንሶችና ጥበባት ግድ ደግሞ “ነገሮች ለእኛ ስለሚገለጡበት ቅጥ፣ ስላላቸው ጉዳይና ሚና ነው። “ [...] the way things appear to us, matter to us, and have significance for

² “ግ” ጠብቆ ሲነበብ የዲሲፕሊኖች፣ ሳይጠብቅ ደግሞ የልኒቃኑን/ ደራሲያኑን ድርጊያ እንደሚያመላክት ልብ ይላል።

us” (1989፣ ገጽ 228):: እውነታው ግን በዚህ ትልቅ የሚመስል ሽለቆ ከሥር መሠረታቸው በፀኑ አምዶች ላይ ድልድዮች እየተገነቡ መሆናቸው ነው። በመሆኑም፣ ሥነጽሑፍና ሳይንስ እንደ አንድ የጥናት መስክ ተወስዶ በበይኑ ዲ.ሲ.ፕሊናዊ ልኒቃን እየተናጠ ይገኛል። ዝምድናቸው፣ አንድም፣ ሳይንሳዊ ሥራዎች ምናባዊ ኃይል (imaginative power) ኖሯቸው ሊደረሱ/ሊጸፉ ይችላሉ። ለዚህ ማሳያ ጂ.ሊ.ያን ቢር የዳርዊንን *On the Origin of Species* ትጠቅሳለች። ሳይንሳዊ ሥራው እንደተለመዱ የሥነጽሑፍ ቅርጾች እጅጉን ምናባዊ የአተራረክ ስልትን (imaginative narrative technique) የተከተለ ነው ትላለች (1983፣ ገጽ 5):: አያይዛም፣ ዳርዊንን ከጆን ሚልተንና በዘመኑ ከነበሩ ምናባዊ የአተራረክ ስልትንና ቅደምተከተልን ከሚጋሩት ጸሐፊት ጋር ታወዳጅዋለች። በዚህ ስልታዊ አቀራረብ ሥነጽሑፍና ሳይንሳዊ ቋንቋዎች ይዋደዳሉ፣ ይዛመዳሉ፣ ይዋሃዳሉም። በሌላ በኩል የሳይንስ ልኒቃን፣ ቴክኒቶቻቸውን ለማበልፀግ ሲሉ ሥነጽሑፍ፣ ታሪካዊና ፍልስፍናዊ ጉዳዮችን የሙግቶቻቸው አካል ሊያደርጓቸው ይችላሉ (ገጽ 7):: ለዚህም ነው አልበርት አይንስታይን እና ሊኦፖልድ ኢንፌልድ በ*The Evolution of Physics* ለእያንዳንዱ ፊዚካዊ ንድፈሃሳብ መሠረቱ ቀመር ሳይሆን መሠረታዊ እስኮችና ጎልዮት (thoughts & ideas) ናቸው ያሉት (1995፣ ገጽ 177)::

አንድም፣ ሥነጽሑፍ ለሳይንስ መሠረት ሊሆን ይችላል። ጂኦርጅ ሌቪን እንደሚሉት፣ አንድ ባህል ህልውናውን ባገናዘበ መልኩ የሚያደርገው የተረከቸ አቀራረብ ለሳይንስ ጥያቄዎች የሚሰነዘርበትን ስልት ያመቻችለታል።³ ወዲህም ባህልን ቅርጽ ሰጥቶ ለመመርመር የሚያስችሉ ሳይንሳዊ ንድፈ ሃሳቦችን ለማርቀቅ ግንዛቤን ይፈጥርለታል (1988፣ ገጽ 3):: በዚህም፣ ሥነህይወታዊና ፊዚካዊ ሳይንሶች ከማኅበራዊና ሰብአዊ ሳይንሶች ጋር ተወዳጅተው ሲሰሩ ባጅተዋል። ለዚህ ማሳያ የሚሆነን በ19ኛው ክፍለ ዘመን የተቀጣጠለውና ለዳሪዊናውያኑ (Darwinian) ንጽረተዓለም⁴ መሠረት ጥሏል ተብሎ

³ ተረከቸ የዘመናዊው ሥነጽሑፍ ልማድ፣ አንድም የድርሰቱ መነሻ፣ አንድም ኪናዊ ማላቂያ ናቸው። ለዚህ ማስረጃ ጠብቆ ሳንርቅ የዚህ ጥናት አንድ ክፍል የሆነውና በሥነጽሑፍ ቤት አስተማሪውን ለመግራት ባለውለታ ማገር ሆኖ ያለውን ሚቶሎጂ ማንሳት ይቻላል። አንድም ማኪሻዎቻችን ናቸው። ከሚቶሎጂ ቤት (ወዲህ እንደ ሚቶች የሰብስብ መጠሪያ፣ ወዲህም እንደ ዲ.ሲ.ፕሊን) የሚነጠቁ ዕውቀታዊ አንጻሮች ሰርክ የሒስ መግሪያዎቻችን፣ የሃሳብ ማቅኛዎቻችንና የፍች መፈልቀቂያዎቻችን ከሆኑ ከራርመዋል ከማውድ ቦድኪን *Archetypal Patterns in Poetry* (1934)፣ ከዳግላስ ቡሽ *Mythology and the Renaissance Tradition in English Poetry* (1963) እና ከካርል ጉስታቭ ዩንግ አስተምህሮዎች ላይ ተመስርቶ ከቀናው የኖርትሮፕ ፍራይ *Anatomy of Criticism* (1957) እስከ ራሱ ፍራይ *The Great Code* (1982) እና ካሚል ፓሊያ *Sexual Personae* (1990)::

⁴ ንጽረተ ዓለም (world view) እና ርእዮተ ዓለም (ideology) ሁለት የሚለያዩና ባለወሰን ጽንሰሃሳቦች ናቸው። ርእዮተ ዓለም በተለምዶ የእምነት ሥርዓት ወይም ፖለቲካዊ እምነት የሚል ፍች ሲኖረው፣ ጽንሰ ሃሳቡን አስቀድሞ በ“ብሉይ ማርክሲዝም” ማርክስ ሁሉም ጥቅል ጽንሰ ሃሳቦች የሚዳቡሩት ከስሜቶችን የመገንዘብ (sense perception) ሒደቶች ነው ከሚሉት የ18ኛ ክፍለ ዘመን መገባደጃ የፈረንሳይ ፈላስፎች እንዲሻገረው ይታመናል። ጽንሰ ሃሳቡን ደቀ መዝሙሩ ፍሬድሪክ ኤንግልስ የገዢውን መደብ *Hegemony* እንዲያንፀባርቅ የሚናኝ ማኅበራዊ ሒደት ነው ሲል “false consciousness” ብሎታል። ቀጥሎም፣ ለየትኛውም በ“ደግማዊነት”

የሚታሰብለት የባህል ንቅናቄ (የእውነታ ተፈጥሮ ላይ ለመድረስ የዳቦናና የተቀመሩ ጽንሰ ሃሳባዊ ንቅናቄዎች) ነው። ይህ የባህል ንቅናቄ የእውነታን ተፈጥሮ ለመረዳትም ያለውን ሚና ጆን ቻፕል፣ “great conceptual movements that shift the ways in which we apprehend the very nature of reality” በማለት ገልጾታል (1986፣ ገጽ 6)። ይህ ጸሐፊ፣ ባህል ቀጥተኛ (linear) መንገድን ተከትሎ ዛሬ ያለበት ደረጃ ላይ ደርሷል የሚል ሙግትን ያራመደ ሲሆን የባህል አዝግጦተ ለውጥ ንድፈ ሃሳብ (Cultural evolution theory) የሚል ሥያሜ የነበረው ነው፤ (Savagery----> Barbarism----> Civilization)። ይህን ተከትሎ ዳርዊን ሥነ ህይወታዊውን የአዝግጦተ ለውጥ ንድፈ ሃሳብ እንደቀመረ ይነገራል። እዚህ ላይ በግልጽ የሰፈረ የቅድምና ጉዳይ ባይኖርም በ1859 (1871) እ.ኤ.አ. ዳርዊን የኬት መጣነትንና የአዝግጦተ ለውጥ ንድፈ ሃሳቦችን (*On the Origin of Species*) ከማርቀቁ አስቀድሞ የቅኝ ግዛት አተገባበር ስልቶችን ለመንደፍ ሲባል የባህል አዝግጦተ ለውጥ እሳቤው እንደነበር ይታመናል። ይህ እሳቤ በመጀመሪያው ሙግት መጨረሻ ላይ ካሰፈርኩት የቢር እና የእነ አንስታይን ሃሳብ ጋርም ይዋደዳል።

አንድም፣ ሳይንሳዊ ጥቁምታዎች (scientific allusions) እና የጉዳይ መባያዎች (motifs) በሥነጽሑፍ ቤት ጭብጥን ለማርቀቅ አሊያም ለአንዳች ኪናዊ ፋይዳ ሊያድሩ ይችላሉ። ሰልማ ብሮዲ የጂኦርጅ ኤልየትን *Middlemarch* በተነተነበት መጣጥፋቸው መጽሐፉን ለመረዳት፣ ወዲህ በውስጡ ተጨምቀው (condensed ሆነው) የተደራጁ ሳይንሳዊ እውነታዊ ጥቁምታዎችን መፈክር፣ ወዲህም ኤልየት ልምዷ ካደረገችውና ጥበቧ ከሆነው በጥቂት ቃላት አያሌ ፍችዎችንና ገለጻዎችን የመጠቀም ይትበሃል ጋር “መጋፈጥ” ያስፈልጋል፤ “[Scientific allusions are used as a] flexible tool of great descriptive penetration and it is her habit to let a few words carry a large freight of meaning” (1987፣ ገጽ 42)። ስለሆነም፣ ሥነ ጽሑፋዊ ሥራውን ለመረዳት በታሪኩ ውስጥ የተዋቀሩ ሳይንሳዊ ጽንሰ ሃሳቦችን መመርመር ያሻል።

ጉዳዩን ይበልጥ ፈር ለማስያዝ ልኒቃን ከእንግሊዝኛ ሥነጽሑፍ ውስጥ የመዋር መንደልን *Dwarf* ይጠቅሳሉ። በዚህ ድርሰት ውስጥ አያሌ የሳይንስ

መልኩ ቅቡልነት ላላቸው ፖለቲካዊ ኃልዮታት ስብስብ መጠሪያ ሆኖ ሲያገለግል ኖሯል። ይህም፣ ግለሰቦች ከዘር፣ ጾታ፣ የትምህርት ዳራ፣ ... አንጻር ለሚያዳብሩት ውሱን የአስተሳሰብና ግንዛቤ ቅጥ/አድማስ የሚውል ነው/በር። በድኅረ-ዘመናዊነት እና/ወይም ድኅረ-መዋቅራዊነት ፉከና ደቀ መዛሙርቱ ርእዮተ ዓለምን ማህበራዊ ግንኙነቶችን በ“ፓዎር” የሚሰራ የ“ገረ ትዕምርት” (signification) መዋቅሮች ሒደት ሲሉ “power/knowledge” ብለው አንብበውታል። ከደራጃዎቹ የ“difference” እና “differal” ጽንሰ ሃሳቦች የሚነጠቁ ሙግቶች ደግሞ ለአንድ ለተወሰነ ዓላማ ሲባል ፍችን የመወሰን (fix የማድረግ) ሙከራ ነው ብለው ይረዱታል (አብራምስ፣1999፣ ገጽ 148፣ ባርከር፣2004፣ ገጽ 97-99)። ከእዚህ የርእዮተ ዓለም ጽንሰ ሃሳብ የአጠቃቀም ወሰን ችግር ለመዳን (ጽንሰ ሃሳቡን ከላይ በጠቀስኳቸው ፍችዎች ለመጠቀም ካልፈቀድኩ በስተቀር)፣ አብዝቶ ግላዊ አተያዮችን ለመጠቀም፣ ንጽረተ ዓለምን ሰርክ እገለገላለሁ።

ተግባራዊና ሒሳታዊ ቃላት/ቋንቋ/ ታምቀውበታል። በዚህም፣ ከሥነጽሑፍ ቤትም ሆነ ከየትኛውም ዲሲፒሊን የሚመጡ አንባቢያን ከሳይንሳዊ ዕውቀቶች ጋር ይተዋወቃሉ። ለአብነት፣ እንደ “pollinating”፣ “scoring”፣ “labeling”፣ “harvesting”፣ “drying”፣ “puzzling”፣ “pondering”፣ “counting” እና “tallying” ... ያሉ ቃላት የገፀ ባህሪያትን ከኑሯቸው ጋር የተጣበቁ ድርጊያዎች ለማመላከት ተደጋግመው ተጠቅሰዋል። እነዚህ ቃላትና ጽንሰ ሃሳቦች በዕጽዋት ሳይንስ ቤት የተለመዱ ተግባራዊ ሒሳቶች ናቸው። በዚህ የመንደል ሥነጽሑፋዊ ሥራ በሆነው Dwarf ውስጥ ሥነጽሑፋዊ ቋንቋ፣ ኪናዊ ትባት (ምናባዊነት) እና ሳይንሳዊ ቋንቋ፣ ዕውቀትና መሠረተ ሃሳቦች/ደንቦች (principles) ተዋደው ተዋቅረዋል፤ ተመጋግበዋል (አንዱ ለአንዱ አዲስ መልክ እየሰጠ)፤ ተዋህደዋልም። ኪናዊ ፈጠራ በኪናዊ ውስጠ-ልቡና እንደሚያድር ሁሉ ሳይንሳዊ ኅልዮም (scientific idea) እንዲሁ ነው።

አንድም፣ ሥነጽሑፍ ሳይንሳዊ ዕውቀቶችንና ክህሎቶችን እያለመደ ለቴክኖሎጂ መፈክሪያነት ሊገለገል ይችላል። በዚህ በኩል በህክምና ሳይንስ፣ ሥነልሳንና ሥነልቡና ድንበራት ላይ የቀናውን ፍካሬ ልቡና መጥቀስ ይቻላል። በሌላ በኩል ሳይንስ የሰው ልጅ ልምዳዊና ተግባራዊ ባህሪ በመሆኑ ፍጹም ከባህል ቅጥ ውጭ ሊሆን አይችልም። በዚህ በኩል ከሥነጽሑፍ ቤት አስተማሪነትን (representation)፣ ከሳይንስ ቤት ደግሞ መሠረታዊ የሒሳብ ትምህርት ዘርፍ የሆኑትን የአሪስጣጣሊስትን “Syllogism” (በፍልስፍናና ሳይንስ ቤት የሥነአመክንዮ ሒሳብ ሲሆን ሁለት ገቢራዊ “ስቴትመንቶች” እጅግ ውሱን ወደ ሆነ “ስቴትመንት” የሚመሩበት ሒሳብ ነው) እና መሠረታዊ የሆኑ ጂኦሜትሪያዊ ደንቦችን መጥቀስ የምንችል ይመስለኛል። ከዚህ ቀጥሎ የምንመለከተው የዚህ ጥናት ዐቢይ ጉዳይ ይህንና በሦስተኛ ደረጃ የጠቀስኩትን ሙግት “ዘላን” በተሰኘ የአዳም ረታ አጭር ልቦለድ መሪነት በተጓዳኝነት ይዳስሳል።

ከአዳም ረታ ሥራዎች ውስጥ “ዘላን”ን በመምዘዝ ከላይ በርዕሱ ላይ የተገለጸውን ሃሳብ ሳቀነቅን፣ አንድም በታሪኩ ውስጥ እጅጉን የገዘፉ ሚቶሎጂያዊ ቅጦች ስለተደራጁባት፣ አንድም ሚቶሎጂያዊ ቅጦቹ ከፍ ላለ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነት ስለዋሉባት፣ አንድም ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነቶቹ (ሚቶሎጂያዊም ሆኑ ሌሎች) የሥነአመክንዮ (logic) መሠረቶችን ያልገፉ ሆነው ስለተቀረቡ ነው። እያንዳንዱ ሳይንሳዊ (በተለይም የሒሳብ) ቀመርና ደንብ ደግሞ የሚቀዳው ከሥነአመክንዮ መሠረቶች እንደመሆኑና ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነቶቹም ሥነአመክንዮአዊ ባህሪ ካላቸው ለእነዚህ ቀመሮችና ደንቦች ሥነጽሑፍም እጅጉን የራቀ እና/ወይም ባዕድ ሊሆን አይችልም በሚለው ጉዳይ ላይ ለመከራከር ያለኝ ጽኑ ፍላጎት ነው። ስለሆነም፣ የጥናቱ ዓላማ በ“ዘላን” ውስጥ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነቶች እና ሳይንሳዊ ደንቦችና መሠረተሃሳቦች እንዴት ባለ ኪነት (በመዋደድ) ተዋህደው እንደቀረቡ መፈክር ነው። በሳይንስና (የአማርኛ) ሥነጽሑፍ ግንኙነቶች ላይ የቆሙ ርቀቶችን በመጠኑም ቢሆን ማረቅ፣ ዛሬ ላይ የሥነጽሑፍና የሳይንስን ተዛምዶና መወዳጀት በሚመለከት

እየተቀነቀኑ የሚገኙ ንድፈሃሳባዊ መሞገቻዎችን ማስተዋወቅ፣ የዚህ ጥናት ተጓዳኝ ተግባር ነው (ክፍ ገለጻ እንደተነሳው)።

የጥናቱ ሥነዘዴ

የጥናቱን ጉዳይ ቀና ለማድረግ፣ በቴክስቱ ውስጥ አስተማሪውን ለመፍጠር ባበረከተው ሚና መሠረት፣ ሚቶሎጂን እገለገላለሁ። ሚቶሎጂዎቹ ከተለያዩ ባህሎች የተቀዱ ናቸው። በርግጥ በዚህ በኩል ለሚነሳውና የሌሎች ባህሎችን ሚቶሎጂዎች ቀድቶ፣ ከአውዱ ውጭ፣ ለመፈክሪያነት መገልገል የቴክስቱን ፍች “እንዲጎብር” (over read እንዲሆን) ማድረግ ነው ለሚሉ፣ ሁሉም ማኅበራዊ ሳይንሶች በባህርያቸው “ኮምፓራቲቭ” ናቸው የሚል ሙግት እንዳለም መጠቀም እወዳለሁ።⁵ ይህ የማኅበረሰቦችና ባህሎች ንጽጽር የማኅበራዊ ሳይንስ ልኒቃን በአንድ ባህል ውስጥ የሚኖራቸውን ተሐዘቦት (observation) ወደ ሌላው እንዲያሰርጹት ያስችላቸዋል። ዳሩ የጊዜና የቦታ ርቀቶች እንዳሉ ሆነው (Carter፣ 2001፣ ገጽ 39)። በዚህ በኩል በሥነጽሑፍ ቤት እየተለመደ ያለው ጉዳይ ሚቶሎጂዎችን እየቀዱ ለሃሳብ ማጉያነት መጠቀምና በባህሎች መካከል ዝምድናን እየፈጠሩ ለማነጻጸር መሞከር ነው። ስለሆነም፣ ፍችዎችን ለመተርጎም፣ “በይነቴክስታዊነት” (intertextuality) እና “ነገረ ፍካሬ” (Hermeneutics) በዘዴነት፣ “ማወዳደር” (comparative) ደግሞ በስልትነት ጥቅም ላይ ውለዋል።⁶ የሥነጽሑፍ አስተማሪው እና የሳይንስ

⁵ በዘመነኛው የሀገራችን ሥነጽሑፍ ጥናት ልማድም ሁለት አይነት የአስተሳሰብ ጎራዎች/ቡድኖች እንዳሉ ይታመናል። አንደኛው፣ “ወግ አጥባቂው ቡድን”፣ ምናልባትም ለሀገራችን ሥነጽሑፍ ሒስ ጉዞ አለቅት ሆኖበት አንኮላውን እየበጠበጠ ከመፋፋት ሊገታው የሚታገለው “ድብረት” እና መታደስ የሚያስፈልገው “ድንት” የአስተሳሰብ ምዕራፍ ሲሆን፣ ከሌሎች ባህሎች የሚቀዱ ሚቶሎጂዎችን ቀርቶ ሁለንተናዊነት ያላቸውን (እንደ ፍካሬልቡና) እና ባህላዊና ታሪካዊ አውዶችን ለሒሉ ግድ የሚለውን ሐዲስ ታሪካዊነት (New Historicism) ንድፈሃሳባዊ መሞገቻዎችን ሳይቀር ያለ ጥልቅ መክራክሪያ ሲገፋ ይስተዋላል። ለአብነት፣ አብዝቶ በቅድመ ምረቃ መርሐ ግብር፣ የገገ ባህርይ አሳሳል ጥናቶቻችንን አመሳሳ ጉዳዮችን በ“ማዘረክረክ” ወደር እንዳይኖራቸው ለማድረግ የዚህ “ቡድን” እጅ ረጅም ይመስለኛል። ትንታኔያቸው፣ እገሌ የተባለው ገገ ባህርይ ቁመቱ አጭር (ቢዛ ሜትር ከሰላሳና አርባ)፣ ሽቦታም፣ ተንኮለኛ፣ ሳቄ ፊዘኛ፣ የ“ማኅበሩ” ባልደራሴ ...፣ እገሊት የተባለችው ገገ ባህርይ ደግሞ ከሌት ቁመት አንጻር መካከለኛ፣ ጸጉሯን ባገራችን ባንድ ወቅት የወንዶች “ፋሽን” እንደነበረው አይነት “ፓንክ” የምትቆረጥ፣ አለማወቅን ሰው በ“መዘርጠጥ”ና በፊዘ ሳቄ ለመሸፋፈን የምትተጋ፣ ግብረገብ ከሚባለው የባህላችን ቅጥ ጋር ስታልፍም ቢሆን እግረ መንገዱን ያልተዋወቀች ... አይነት ነው። በዚያም አሉ በዚህ ከዚህ ፈቀቅ አይልም። ሁለተኛው ቡድን፣ ለሀገራችን ሥነጽሑፍ ጥናት ልማድ “ዲና” የሆነውን የመጀመሪያውን ቡድን እየገፋ የሚገኘው፣ የእኛን ሥነጽሑፍ ቴክስቶች የምንመረምርባቸው ንድፈሃሳቦችን እስከምናበጅ ድረስ በምዕራባዊው የሥነጽሑፍ ልማድ የዳቡትን መገልገሉ አይከፋም በሚል የሥነጽሑፍ ሒሳቸንን ከገባበት ዲደን ለማውጣት እየታገለ የሚገኘው ለዘብተኛ የአስተሳሰብ ምዕራፍ ነው። እኔም፣ ወዲህ፣ ይህን ጥናት በ“በይነቴክስታዊነት” ዘዴ፣ ወዲህም፣ በሥነጽሑፍ አስተማሪውና በሳይንስ ንድፈሃሳቦች ላይ ተጠግኜ ሳቀነቅን ከሁለተኛው የአስተሳሰብ ጎራ ጋር በመወዳጀት ነው።

⁶ “በይነቴክስታዊነት” (Intertextuality)፣ በቴክስቶች መካከል የሃሳብ መሳሳብና የፍች መቃለጥ የሚፈክርበት ዘዴ ነው። ቴክስቱ ከሌሎች ቴክስቶች ያስተጋባቸው እሳቤዎች መኖራቸውን የመመርመሪያ ዘዴ እና የቀደሙ አስተማሪዎችን (representations) ካሁን አስተማሪዎች ጋር በማስተጋምር (Juxtapose በማድረግ) አዲስ የፍች ኮይችን የመፈለቀቅ ሒደት ነው

ደንበኞች ንድፈሃሳባዊ ዳራዎች ደግሞ ከትንታኔው ቀደም እያሉ ሲያስፈልግም እየተዋሃዱ ቀርበዋል።

ትንተና

“ዘላን”፣ የሥነጽሑፋዊ አስተማሰሎ እና የSyllogism ውህደት ማደሪያ

[...] representation is always of something or someone, by something or someone, to someone.
(William John Thoms Mitchell, 1995)

አስተማሰሎ ትዕምርቶች (signs) ለሌላ አካል፣ ነገር፣ ሁነት የሚቆሙበት አሊያም ቦታውን ተክተው ምስል የሚፈጥሩበት ኪደትና ሥነጽሑፋዊ ስልት ነው። በተራው አኗኗር ስልትም ሆነ ከፍ ላለው “ነገረውበታዊ” ፍልስፍና፣ ሰዎች አካባቢያቸውን ከፍ ሲልም ዓለምዓቀፋዊ እውነታዎቻቸውን ሁሉ የሚያደራጁት፣ ምስል የሚፈጥሩለት ብሎም የሚገነዘቡት በውስጡ የሚያድሩ አሃዶችን በመሠየም ነው። ከፍ ብለን ያሰፈርነውን የሚሼል ሃሳብ ወደ አማርኛ ብንመልሰው፣ “አስተማሰሎ አንድ ነገር ወይም አካል፣ በሌላ ነገር ወይም አካል፣ ለሌላ ነገር ወይም አካል የሚቆምበት ነው” የሚል ይሆናል። ይህም ከተራ የትዕምርት (sign) የ“አዕማሪ” (signifier) እና “ታዕማሪ”(signified) ጥምረት እስከ ሮላን ባርት ሚቶሎጂ⁷ የሚዘልቅ ይሆናል። በዚህም ትዕምርቶች ሥነፍችን ለማርቀቅ (semantic construction) አሊያም ዝምድናዎችን ለመግለጥ የሚደራጁበትም ኪደት ነው ማለት ይቻላል። ስለሆነም፣ አስተማሰሎ በሥነጽሑፍ ውስጥ ሲዘልቅ የሰው ልጅ ግለሰባዊ፣

(ቴዎድሮስ፣2016፣ ገጽ 74)። “ነገረ ፍካሬ” (Hermeneutics)፣ አስቀድሞ ኃይማኖታዊ ቴክኖችንና የቅዱሳት መጽሐፍት አዋልድ ትርጓሜዎችን (exegesis)፣ በተለይም አሊጎሪያዊ መልኮቻቸውን፣ ለመፈከር ሲውል የነበረ ሲሆን ከ19ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ ደግሞ፣ ከዘመናዊው የሥነልሰንና ፍልስፍና ቅጥ በእነ ማርቲን ሐይደገር፣ ወልፍጋንግ ኢዘር እና ሀንሱ-ጂኦርጅ ጋዳመር ከተወለደ ወዲህ፣ የበርካታ ስብዓዊ ሳይንሶች ጥናቶች (የሥነጽሑፍ፣ የታሪክ፣ የህግና መጽሐፍ ቅዱሳዊ ቴክኖች ...) እርሾ እና ፍች መግሪያ እንዲሁም የፍካሬ ንድፈሃሳብ መወክል ሆኗል። አብዝቶ ቴክኖታዊ ፍካሬዎችን ከቴክኖችና አንባቢያን ጥልቅ ቁርኝት (Hermeneutic circle) የሚፈልግ ዘዴም ነው (ቻይልድስ እና ፎጂላር፣ 2006፣ ገጽ 103፣ አብራምስ፣ ገጽ 127)። በሀገራችን የቤተክህነት ትምህርት የፍካሬ ልማድ የአንድምታ ትርጓሜ የምንለው (አይነት) ነው።

⁷ ሮላን ባርት *Mythologies* በተሰኘ ሥራው የቋንቋ ፍች እና መዋቅራዊ ሥርዓት በሁለት ፈር ይደራጃል ይላል። የመጀመርያው አዕማሪ (signifier) እና ታዕማሪ (signified) የሚጣመሩበት ዘፈቀዳዊ ግንኙነት ነው። በዚህ ትዕምርትን (sign) ያስገኛሉ። ይህንም “First order signifying system” ይለዋል። ሁለተኛው ደግሞ በመጀመርያው ጥምረት የተገኘውን ትዕምርት (sign1/S1) ያልነው በአዕማሪነት (signifier) ደረጃ ቀርቦ ከአዲስ ታዕማሪ (signified) ጋር የሚጣመርበት እና አዲስ ትዕምርት (sign2/S2) የሚያስገኝበት ሥርዓት ነው። ይህንም “second order signifying system” ይለዋል። የመጀመርያውን የትዕምርት ፈጠራ ኪደትም ቋንቋ ሲለው፣ ሁለተኛውን ደግሞ ሚት የሚል ተግባራዊ ሥያሜ ሰጥቶታል (1991፣ ገጽ 89-90 እና 115)። በተራ አገላለጽ ቀዳሚው ከአማራጭ፣ ሁለተኛው ከፍካሬያዊ የቋንቋ ሚና ጋር ይተያያሉ። የሥነጽሑፍ ጉዳይም አብዝቶ ከባርቴዎ ሚት ጋር ይተያያል። በዚህ አገላለጽ፣ አስተማሰሎ ያልነውም ከS1 እስከ S2 ያለውን ጥምረት ይመለከታል ማለት ነው።

ማኅበራዊ፣ ፖለቲካዊ በአጠቃላይ የህይወት ዑደት ጥሪቶች በሥነጽሑፍ ውስጥ የሚጠሩበት ስልት ነው። “If literature is a “representation of life”, then representation is exactly the place where “life”, in all its social and subjective complexity, gets into the literary work” (ሚሼል፣ 1995)።

አስተማሪው ከጥንት የግሪክ እና ሮማውያን ዘመነ ፍልስፍና ጀምሮ ሲረቅ የቆየ እና “ለነገረተውህቦ” (aesthetics) እና ለ“ነገረትዕምርት” (semiotics) ጽንሰሃሳቦች መነሻ ሆኖ ያገለገለ ነው። አስቀድሞ አሪስጣጣሊስ አንዱን አስተማሪው ከሌላው ለመለየት ሦስት ነገሮችን እንዳረቀቀ ሚሼል (1995) አስፍሯል። እነሱም “ጉዳይ/ተባይ” (object)፣ “ማያ መንገድ” ወይም “ቅጥ” (manner) እና “ባይ” (means) ናቸው። የመጀመሪያው የሚባልለት ነገር፣ ጉዳይ፣ ሁኔታ በጥቅሉ ተገላጭ የምንለው ነው። ሁለተኛው ለማለት፣ ለመግለጥ የተጠቀምንበት መንገድ ወይም ስልት ሲሆን ሦስተኛው ደግሞ ሁነቱን፣ ድርጊቱን፣ ነገሩን ለማለት የተገለገልንበት መሳሪያ ነው። በሥነጽሑፍ ቤት ማሊያ መሳሪያው (means) መንገዱ ቋንቋ ሲሆን በ“ተውኔታዊ ጠቀሳ” (dramatic recitation)፣ በተረክ (narration)፣ በገለጻ (description) እንደሆነ ሚሼል ይጠቅሳል። የሥነጽሑፍ ጥንካሬና ውበት (matter of aesthetics) የሚወድቀውም በዚህ የማሊያ መንገዱ ትኩረት ላይ ይሆናል።

ሚሼል በዘርፉ ያለውን የአስተማሪው ሒደት በሦስት መንገዶች ከፍሎ ተመልክቶታል። እነሱም፣ *Iconic*፣ *Symbolic* እና *Indexical* ናቸው። *Iconic* በምንለው መንገድ አንድን ነገር ከአንድ ነገር ጋር ስናስተማሪው አንድም ተመሳሳይ ቅርጽ በመያዙ፣ አንድም ደግሞ ተመሳሳይ ገጽታ በማነጻጻ የሚነጻጸር በመሆኑ ነው። ስለሆነም፣ የዚህ አይነቱ የአስተማሪው ሒደት መሠረቱ “አፍአዊ” (extrinsic) ወይም ውጫዊ ማንነት ነው። *Symbolic* በምንለው መንገድ ያለው የአስተማሪው ሒደት ደግሞ በጋራ ስምምነት (ቅቡልነት) ላይ የተመሰረተ ነው። በሥያሜውና በተሠያሚው መካከል ምንም አይነት ተፈጥሯዊ ዝምድና/ቁርኝት የለም። ስለሆነም፣ በዚህ የአስተማሪው መንገድ አንድን ነገር ከአንድ ነገር ለይቶ ለማወቅ፣ ለመጥራት የሚሰጥ ዘፈቀዳዊ ሥያሜ ነው። *Indexical* የምንለው የአስተማሪው መንገድ አንድ ነገር ከሚኖረው አሻራ ወይም ጥሎት ከሚሄደው ቅሪት አንጻር የሚሰጥ ነው። ከውጫዊ ጉዳዮች ይልቅ ለውስጣዊና ረቂቅ ጣጣዎች የሚውል ሥያሜ ነው (1990)። ከእነዚህ ውስጥ ለዚህ ጥናት ጥቅም ላይ የዋለው ሁለተኛው (Symbolic) ነው። ይህን የሥነጽሑፍ አስተማሪው ንድፈሃሳብ ይዘን ወደ ሥነአመክንዮአዊና ሳይንሳዊ ጉዳዮቻችን እንዝለቅ።

Syllogism “Syllogismos” ከሚለው የግሪክ ቃል የተነጠቀ የእንግሊዘኛ አቻው ሲሆን የሥነ አመክንዮአዊ ሙግት (logical argument) አይነት ወይም ዘውግ ነው። በሙግት ሒደቱ በሁለት መጠቁሞች (propositions) ላይ ተመስርቶ

መደምደሚያ ላይ የሚደርስ የ“ጥቅል መር ውሱን አመክንዮ” (deductive reasoning) ቅጥ ነው (ፍሬድ፣ 1975፣ ገጽ 99)።⁸

መስኩ በርካታ ሙግቶችን ከጥንታዊ (ክላሲካል) ግሪክ ጀምሮ ሲቀሰቅስ የኖረ ነው።⁹ አስቀድሞ በአረስጣሊስ የተባለ ሲሆን፣ አንድ ዐቢይ መከራከሪያ (major statement/general premise) እና አንድ ውሱን መከራከሪያ (minor premise/specific statement) ተጣምረው የማጠቃለያ ሙግት (conclusion) የሚቀምሩበት ሒደት ነው። ከዚህ ጥቅል ብያኔ በተጨማሪም፣ አረስጣሊስ በ*Prior Analytics* (350 ዓ.ዓ.) ምድባዊ የሥነአመክንዮ አይነትን (categorical syllogism) ይከተል እንደነበር ይታመናል። በብዛት ይህ አይነቱ ሥነ አመክንዮ ራሳቸውን በቻሉ ሦስት መስመሮች ወይም “ምድባዊ መጠቁሞች” (categorical propositions) እንጂ በዓ.ነገር ቅጥ አይደረጁም። በጥቅሉም ሦስት የተለያዩ ጽንሰ ሃሳቦች (terms) የሚኖሩት ሲሆን እያንዳንዳቸው በተለያዩ መጠቁሞች ውስጥ ሁለት ሁለት ጊዜ ይገለጻሉ (ኮርኮራን፣ 2003፣ ገጽ 262-5፣ ሑርሌይ፣ 2000፣ ገጽ 2011)። የሚከተለው ምሳሌ የዘመኑን ሙግት ያሳያል፤

ሁሉም ሰዎች ሚቶች ናቸው።
ሶቅራጥስ ሰው ነው።
ስለሆነም፣ ሶቅራጥስ ሚቶ ነው።

⁸ “ጥቅል መር ውሱን አመክንዮ” (deductive reasoning)፣ ከጥቅል መጠቁሞች (premises) ተነስቶ ንዑስ (specific) ወደሆነ መደምደሚያ የሚያመራ የሥነአመክንዮ (logic) አይነት ነው። መጠቁሞች እውነት ከሆኑ ማጠቃለያውም እውነት ይሆናል የሚል ሙግትን ያራምዳል። በሌላ አገላለጽ፣ መጠቁሞች የማጠቃለያውን እውነታ የሚወስኑበት/የሚያስገድዱበት ጠባይ ያለው የሥነአመክንዮ ዘውግ ነው (ስታይሊያንደስ፣ 2008፣ ገጽ 104-6፣ ሐርደግር፣ 1999፣ ገጽ 5-6)። ለአብነት ከላይ የጠቀስነው ጥንታዊ የመጻፍ አመክንዮ አይነት ለዚህ ዘውግ ጥሩ ምሳሌ ነው። የዚህ ተቃራኒ ደግሞ ከውሱን መከራከሪያዎች ተነስቶ ወደ ጥቅል መደምደሚያዎች የሚያመራ ሲሆን “ውሱን መር ጠቅላይ አመክንዮ” (Inductive reasoning) ብለን ልንጠራው እንችላለን። በጣም አስቸጋሪ፣ የተራቀቀና ውስብስብ እንደሆነ የሚነገርለት የሥነአመክንዮ ዘውግ ሲሆን፣ የዘርፉ ልጊታን ትክክለኛውን “inductive reasoning” የሚቀምረው ሙግት ምን እንደሆነ ወጥ ስምምነት ላይ እንዳልደረሱ ይታመናል። በ“probability” እና “statistics” ትምህርት ቤቶች ሰርካዊ ጉዳይ በመሆኑ “statistical” ወይም “probabilistic reasoning” በሚሉ ተለዋጭ ሥያሜዎችም ይታወቃል። በዚህም፣ ከመጀመሪያው በተሻለ፣ እንደ ፊዚካ፣ ሥነሕይወት፣ “ኬሚስትሪ” ... ላሉ የተግባራዊ ሃቅ ሳይንሶች (empirical/experimental science) መሠረት ነው። በርግጥ “ጥቅል መር ውሱን አመክንዮ” በሳይንስ ውስጥ ከፍተኛ ያለ ቦታ እንዳለው ይታመናል። ሁለቱም ቢሆኑ የሚራራቁ አይደሉም። ለዚህም ነው አንድ ሙግት “deductive” በሆነ የመከራከሪያ መንገድ ትክክል ከሆነ “inductive” በሆነ መንገድም ትክክል ይሆናል የሚል አቋም ያለው (ጆን ሆላንድ፣ ኬት ሆሊዮክ፣ ሪቻርድ ኒስቤት እና ፓውል ታጋርድ፣ 1989፣ ኢርቪንግ ኮፒ፣ ካርል ኮሽን እና ዳንኤል ፍላጅ፣ 2007)።

⁹ በጥንታዊ ግሪክ አረስጣሊስ በተጨማሪ የስቶይኮች “syllogism”ም ከፍተኛ ቦታ ነበረው። ከጥንታዊ ዘመን ተከትሎና በተለይም ከድገረ አሌክሳንደር (PostHellenism) ማግስት ብቅ ያለው የመካከለኛው ዘመን ይህን ምድባዊ የሥነአመክንዮ አይነት (categorical syllogism) እና ሰፊውን “syllogism” ባለመለየት ይገለገልበት ነበር። በርግጥ ገቢሮች በተደጋጋሚ ተሐዘቡት ከሚቃኙበት “inductive” አመክንዮ በተለየ “deductive” አመክንዮ ላይ የተመሰረቱ ነበሩ (ፍሬድ፣ 1975፣ ሆሊዮክ እና ሞሪሰን፣ 2005)።

በአሪስጣጣሊስ “Syllogism” መጠቁማዊ-መለኞች (premises) በሁለት ጎራዎች ይጠቃለላሉ። እነሱም፤ “ሁሉም <ሀ>ዎች <ለ> ናቸው” እና “ጥቂት <ሀ>ዎች <ለ> ናቸው” የሚሉት ሲሆኑ የእነዚህ አሉታዊ ጎኖች ሲደመሩ ደግሞ ወደ አራት ያድጋሉ። አሉታዊ ጎኖቹ “<ሀ> ዎች <ለ> አይደሉም” እና “ጥቂት <ሀ>ዎች <ለ> አይደሉም” የሚሉት ናቸው። “<ሀ>ዎች <ለ> ናቸው” እና “<ሀ>ዎች <ለ> አይደሉም” የሚሉት “universal propositions”፤ “ጥቂት <ሀ>ዎች <ለ> ናቸው” እና “ጥቂት <ሀ>ዎች <ለ> አይደሉም” የሚሉት ደግሞ “particular propositions” ይባላሉ። ከእያንዳንዱ መጠቁማዊ-መለኛ ውስጥ በማጠቃለያው ሥር የሚያድር የጋራ ጉዳይ አለ። ይህን፤ በዐቢዩ መጠቁም ሥር የሚያድረውንና መደምደሚያውን የሚተነብ-የውን ዐቢይ ጽንሰ ሃሳብ (major term) ይሉታል፤ በንዑሱ መጠቁም ሥር የሚያድረውንና የመደምደሚያው ጉዳይ (subject) የሆነውን ደግሞ ንዑስ ጽንሰ ሃሳብ (minor term) (ዝኒ ከማሁ)። ለምሳሌ በላይኛው የአሪስጣጣሊስ መዳቢ “syllogism” ማንፀሪያነት ብንጠቀም ዐቢዩ ጽንሰ ሃሳብ ሚች) የሚለው ሲሆን ንዑሱ ጽንሰሃሳብ ደግሞ “ሶቅራጥስ” ይሆናል። በርግጥ መጠቁሞቹ አንድ የጋራ ጉዳይም አላቸው። እሱም <ሰው> የሚለው ነው። ይህን አሪስጣጣሊሳውያኑ አዛማጅ/መሃከለኛ ጽንሰ ሃሳብ (middle term) ይሉታል። አዘማጅ ጽንሰሃሳቡ በዐቢይና ንዑስ ጽንሰሃሳቦች ተገልጦ ሁለቱን መጠቁማዊ መለኞች የሚያዛምድ እንጂ የመደምደሚያው አካል አይሆንም። ይህን ሃሳብ በስንጠረዥ እንደሚከተለው ማጠቃለል ይቻላል። “ሀ”ዎች በሙሉ አዛማጆች መሆናቸውን ልብ ይሏል።¹⁰

አሪስጣጣሊሳዊ መዳቢ syllogism				
መጠቁሞች	ምስል ፩	ምስል ፪	ምስል ፫	ምስል ፬
ዐቢይ መጠቁም	ሀ-ለ	ለ-ሀ	ሀ-ለ	ለ-ሀ
ንዑስ መጠቁም	ሙ-ሀ	ሙ-ሀ	ሀ-ሙ	ሀ-ሙ
ማጠቃለያ	ሙ-ለ	ሙ-ለ	ሙ-ለ	ሙ-ለ

ይህን የሥነአመክንዮ ሃቅ ይዘን ወደ ሥነጽሑፋዊው አስተማሪው እናቅና። “ዘላን” በተሰኘችው አጭር ልቦለድ ውስጥ ከግሪክ፤ ከሐዲስና ብሉይ ኪዳን ሚቶሎጂዎች የተቀዱ አስተማሪዎች ተቀምረዋል የሚል እምነት አለኝ። ለአብነት ብርቱካን የተባለች ገፀ ባህሪ በ“ውሻ” ስትመሰል እንመለከታለን (አዳም፣ 2001፣ ገጽ 48)።¹¹ ውሻ ደግሞ ካለው ባህሪ አንጻር በሚቶሎጂዎቹ

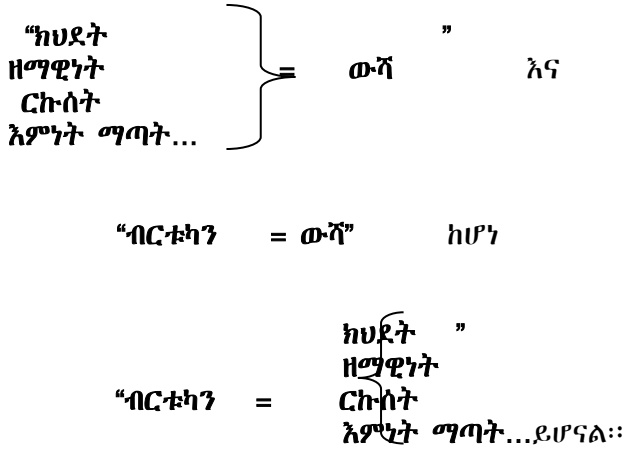
¹⁰ “ምስል” የሚለውን ቃል፤ ለጊዜውም ቢሆን ከአገባቡ አንጻር፤ “Figure” ለሚለው የእንግሊዝኛ ቃል አቻ አድርገን እንገለገላለን።

¹¹ ስለዚህ መከራከሪያ ተጨማሪ ገላጭ ካስፈለገ “ልጅነት በፊልላን” እና አለንጋና ምስር፤ ሥነ ልቡናዊ ንባብ” በተሰኘ ጥናታዊ ጽሑፍ ስለሚገኝ በዋቢነት ማጣቀስ ይቻላል።

በክህደት፣ በዘማዊነት፣ በርኩሳት፣ በእምነት ማጣት፣ በጭካኔ...ይመሰላል (ፌርድ፣ 2007፣ ገጽ 60፣ ሊንች፣ 2004፣ ገጽ 30)።¹²

የብርቱካን አገባብ የእነዚህን ኢ-ግብረገባዊ ቅጦች ገፀ ባህርያዊ መልክ/ሚና ለመንጠቅ ነው። ስለሆነም ብርቱካን በገፀ ባህሪነት እንድትሳል ጠሪዎቹ እነዚህ ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮች ናቸው። እነሱ ደግሞ በሚቶሎጂዎች ውስጥ ያላቸው ሥፍራ ውሻ ከሚባለው እንስሳ ጋር የአቻነት ሚና ነው። በቴክኒቱ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች ደግሞ ብርቱካን የውሻው አቻ ሆናለች። ስለሆነም፣ ብርቱካን የኢ-ግብረገባዊ ቅጦቹ አቻ ናት። ቴክኒቱ ከበቀለበት አውድ አንጻር የሚናገረውም የብርቱካንን ማህበረ-ባህላዊ አፈንጋጭ ጠባይ ነው (ዝኒ ከማህ)፡ ፡ በዚህ አገባብ ደግሞ ከላይ በሰንጠረዥ ከቀረቡት ፊርማዎች ጋር ይስማማል።

በሌላ በኩል ለአብነት ሁለተኛውን ወስደን በሒሳባዊ አቀማመጥ ብናስፍረው (<ሰ>=<ሀ> እና <መ>=<ሀ> ከሆነ፣ <መ>=<ሰ>/<ሰ>=<መ>።¹³ ይሆናል በሚለው) የሚከተለውን አይነት ቅርጽ ይኖረዋል።

በሌላ አገላለጽ፣

ውሻ ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹን ከጠራች እና ብርቱካን ደግሞ ውሻን የምትጠራ ከሆነ፣ ብርቱካንም ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹን ትጠራለች ማለት ነው።

ይህም ከላይ የተመለከተውን ሥነአመክንዮአዊ ቅርጽ ይሰጠናል ማለት ነው። በሥነጽሑፋዊ አስተማሪው ውስጥ የተሰወረው ሥነአመክንዮአዊ ሙግት (logical argument) “ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮችን” በዐቢይ ጽንሰሃሳብነት፣

¹² በመጽሐፍ ቅዱስም ውሻ፣ ለምሳሌ በዘጸጋም 23÷18፣ ኢሳያስ 66÷3፣ ምሳሌ 26÷11፣ ሁለተኛ ጴጥሮስ 2÷22 ...፣ በተመሳሳይ ሚናው ተጠቅሷል። ቴዎድሮስ (2016) ለተጨማሪ የውሻ ሚቶሎጂ ይመለከቷል።

¹³ ዝቅ ብዬ እንደማንሳው “<መ>=<ሰ>/<ሰ>=<መ>” የሚሆነው እያንዳንዱ ጂኦሜትሪያዊ ቅጥ ለራሱ ነፃ-ብራቅ /reflexive/ ስለሆነ ነው።

“ውሻ”ን በአዛማጅ/መሀከለኛ ጽንሰሃሳብነት እና “ብርቱካን”ን በንዑስ ጽንሰሃሳብነት ያደራጃ ይመስላል። የአስተማሪውን መደምደሚያ ለመተንበይ ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮቹን ተመርኩዞ፣ የውሻን ግብርና ጠባይ በመሀከለኛነት ተገልግሎ ብርቱካንን በርዕስ ጉዳይነት ያሰናዳም ይመስላል። ስለሆነም፣ ሥነአመክንዮአዊ ቅርጽ ከሥነጽሑፋዊው አስተማሪው ጋር ያለውን ቅርበትና ተዋዶ ከፍ ሲልም ውህደት ለመታዘብ ያስችላል። ሳይንሳዊ የፍልስፍና ቅጡና ሥነጽሑፋዊ ቋንቋ ህብር ፈጥረው አዲስ ኪናዊ ለዛን ያላቁባት፣ እንዲሁም ከሰው ልጅ የዕለት ከዕለት ህይወታዊ ዑደቱና ከሰርክ ተግባሩ ተቀድተው ሁለንተናውን የሚገልጡ ዲ.ሲ.ፐ.ሲ.ኖች እንደሆኑ ያመለከተችና ርቀታቸውም በግልጽ የታረቀባት ናት_“ዘላን”።

ከዘመነኛው የሒሳብ ትምህርት የሥነአመክንዮ ቀመሮች ውስጥ አልምደን ብንጠቀምም ከዚህ የተለየ ዝምድናን አናገኝም። ለአብነት “Implication” የተሰኘውን አልምደን እንመርምር። (ለጊዜው የእንግሊዘኛ ፊደላቱን ከለመዱበት አጠቃቀማቸው ለግልፅነት ስል ለመቀየር አልፈለግኩም)።

P	q	$p \rightarrow q$
T	T	T
T	F	F
F	T	T
F	F	T

ከዚህ ሥነ አመክንዮአዊ ደንብ ውስጥ የሚቀዱና ወደ አዲስ ቀመር የሚሰርጹ ሁለት “Syllogism”ኦች አሉ። እነሱም፣ “hypothetical syllogism” እና “modus tollens” ናቸው። ቀመሮቹ ከላይኛው ሰንጠረዥ እንደሚከተለው ይቀዳሉ።

a1 p	a2 q	c ¬q	$p \rightarrow q$	p	q
T	T	F	T	T	T
T	F	T	F	T	F
F	T	F	T	F	T
F	F	T	T	F	F

Modus tollens
 a1. $p \rightarrow q$
 a2. $\neg q$
 c. $\neg p$

hypothetical Syllogism
 a1. $p \rightarrow q$
 a2. $q \rightarrow r$
 c. $p \rightarrow r$

“¬” አሉታን (negation) እንደምታመለክት ልብ ይሏል (Walsh፣1974፣ ገጽ 16)።

ከእነዚህ ሁለት የ“Syllogism” አይነቶች ውስጥ እኛ ሁለተኛውን (hypothetical Syllogism) ወስደን እንመልከት። ይህ የነገረ አመክንዮ ቅጥ ከላይ ካነሳነው የአረስጣጣሊሱ መዳቢ “Syllogism” ጋር በቀጥታ ይዛመዳል። ስለሆነም፣ ከፍ ብለን ካነሳነው አስተማሪነት ጋርም እንደሚዋደድ ልብ ይሏል። ከቴክኒቷ ውስጥ ሌላ አስተማሪነት በመንጠቅም ሙግታችንን ከፍ ማድረግ የምንችል ይመስለኛል። አዳም በ“ዘላን” ውስጥ በሥነልቦናዊ ንድፈ ሃሳቦች ተራቋል የሚል እምነት አለኝ። ይህን መራቀቅ ለማምጣት ደግሞ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪነትን ተገልግሏል። ይህን ለማድረግ ካረቀቃቸው ስልቶች መካከል አንዱ ገፀ ባህርይን በገፀ ባህርይ ማስተማሰል ነው። ተሻለ የተባለ ገፀ ባህርይ በታሪኩ ውስጥ በአራተኛው አጨራረስ በላይ በሚባል ገፀ ባህር ተወክሎ ቀርቧል። ይህም፣ የተሻለ የልጅነት ሥነልቦናዊ ማንነት በጎልማሳነት ዘመኑ ለሚኖረው ሥነልቦናዊ ማንነት ተራዛሚ ሆኖ በመቅረቡ ነው (ቴዎድሮስ፣ገጽ 80 እና 82)።¹⁴ በአማርኛ ሥነጽሑፍ ታሪክ ውስጥ የአዳምን የአጻጻፍ ቴክኒክ ለየት ከሚያደርጉት ጠባዮችም ይህ አንደኛው ይመስለኛል፤ ገፀ ባህርይን በገፀ ባህርይ ማስተማሰል።

በዚህ አስተማሪነት ሥር የሚያድሩ ሁለት ቁራሽ አስተማሪነቶች አሉ። የመጀመሪያው፣ ተሻለ ወክሎ የሚመጣው የልጅነት አፍራሽ “ማኅበረ ልቡናዊ” እና “ሳይኮሴክሽኖል” ዕድገቶችን ነው። ሁለተኛው ደግሞ የዚህ ልቡናዊ ማንነት ተራዛሚው በላይ ሲሆን፣ የጎልማሳነት ዘመኑ የ“ማኅበራዊ ፍንገጣ” የሚስተዋልበት ነው። በተጨማሪም፣ አሉታዊ የዕድገት ሚና የሚስተዋልበት ማኅበረ ልቡናዊ ማንነቱ ብቻ ሳይሆን “ሳይኮሴክሽኖል” ማንነቱ ጭምር ነው። ያጨሳል፣ ይጠጣል፣ ይጠራጠራል (ቴዎድሮስ፣ ገጽ 80 እና 82፣ አዳም፣ 2001፣ ገጽ 66-69)። ስለሆነም፣ በዚህ አስተማሪነት የመጀመሪያ ቁራሽ ውስጥ ለመወክል መሠረቶቹ አፍራሽ ማኅበረ-ልቡናዊና “ሳይኮሴክሽኖል” ዕድገቶች (ፍራት፣ ተጠራጣሪነት፣ የበታችነት ስሜት፣ ራስ ድሪያ...) ናቸው። በሁለተኛው ቁራሽ ውስጥም መነሻዎቹ/መሠረቶቹ ከእዚህ/ከመጀመሪያው ቁራሽ የተራዘሙ ማንነቶች ናቸው፤ ከላይ እንደጠቆምነው። ስለሆነም፣ በሁለቱ ቁራሽ አስተማሪነቶች መካከል የሚኖረው የሰብዕና ደረጃ ተመሳሳይ፣ አቻና ወጥ ነው። ከዚህ በመነሳት ደግሞ፣ አስተማሪነት ከላይ ከጠቀስነው ሒሳባዊ ሥነ አመክንዮ ውስጥ በመጀመሪያውና በመጨረሻው ረድፍ ላይ ከሰፈሩት ሙግቶች ጋር እጅጉን ይዋደዳል (“p” “True” እና “q”ም “True” ከሆኑ “p → q” “True” ይሆናል ከሚለው)። “ለምን?” ቢሉ፣ በሁለቱ የሰብዕና ደረጃዎች መካከል ተመሳሳይነትና ምጡንነት ካለ (የኋለኛው ከቀድሞው ስለሚቀዳ) ለሁለቱ የምንሰጠው ዋጋ አቻዊ ነው፤ “T”፣ “T” ወይም “F”፣ “F”። በሁለቱ መካከል ያለው ግንኙነት ተመሳሳይ፣ አቻና ወጥ ከሆነ ደግሞ የሁለቱ

¹⁴ ስለዚህ መከራከሪያ ተጨማሪ ገላጭ ካስፈለገ “ልጅነት በዘላን” እና «አለንጋና ምስር»፣ ሥነልቦናዊ ንባብ በተሰኘ ጥናታዊ ጽሑፍ ስለሚገኝ በዋቢነት ማጣቀስ ይቻላል።

ግንኙነት እውነት (real) ይሆናል ማለት ነው። ስለሆነም፣ ውጤቱ “T” ይሆናል። ይህ ሙግት መጀመሪያ ላይ ከሰፈረው የ“syllogism” ቀመር፣ “modus tollens”፣ ጋርም ውዴታው ተመሳሳይ ነው።

በርግጥ ይህ የሥነጽሑፍ አስተማሪው የሥነጽሑፍን ምናባዊ እና “ፋንታሲያዊ” መልክ ለመሻር፣ የሳይንስን ደግሞ ሥነአመክንዮአዊ እና ገቢራዊ እውነታ ወይም ጠባይ ለመጋፋት የታለመበት ሳይሆን በግላዊ ባህሪዎቻቸው ወሰን ውስጥ ከከባቢ የሚነጥቁት ምልዐተ-ሰብእን የሚያካልሉ ተሐዘቦታዊ ዕውቀቶችና ልቡናዊ ማንነቶች እንዳሉና፣ እነዚህም የዝምድናቸው መሠረቶች እንደሆኑ ለመጠቀም ነው።¹⁵

“ዘላን”፣ የሥነጽሑፍ አስተማሪውና የጂኦሜትሪ ደገቦች ውህደት

Books on physics are full of complicated mathematical formulae. But thoughts and ideas, not formulae, are the beginning of every physical theory. (Albert Einstein & Leopold Infeld, 1995, p. 177)

በሒሳብ ትምህርት ውስጥ ከሚቀነቀኑ ጉዳዮች አንዱ «ጂኦሜትሪ» እንደሆነ ይታወቃል። በዚህ መስክ ሥፍራ (space)፣ ጨረር (line)፣ “ጠ/ወለል” (plane) ... ሰርክ መሃከለኛ ጉዳዮች ናቸው። በአንድ ስብስብ (set) ውስጥ የሚያድሩ አሃዶች (elements) በሚፈጥሩት መዋቅራዊ ትስስር እነዚህን ጂኦሜትሪያዊ ቅጦች ህያው ያደርጋሉ፤ በሥነ ጽሑፍ ቤት የእስብና ኅልዮ መዋቅሮች (thought & idea structures) አንድን ድርሰት እንደሚያቀኑ ሁሉ። ለምሳሌ፣ እያንዳንዱ ጨረር ቢያንስ ከሁለት የተለያዩ ነጥቦች ይደራጃል። የሚከተለውን ጨረር ወስደን እንመልከት።

¹⁵ የግንኙነታቸው መሠረት ይህ ከሆነ ደግሞ ምናልባትም ከሥነልቦና ቤት በሚነጠቁና የ “ወላዊ ንቁ ልቡና”ን (collective conscious) ግንባታ ኪደት ለጥላቻ የሚችሉ ንድፈሃሳቦችን ከሳይንሳዊ እሳቤዎች ጋር አዛምደው፣ ከሥነጽሑፍ ሥራዎች ጋርም አላምደው ለሚያጠኑ ተመራማሪዎች ርዕሰ ጉዳዩ ከፍተኛ ሆኖ ለሙግት የሚቀሰቅሰው በርካታ ዲሲፕሊኖችን የሚያቀራርብ ይመስለኛል። “ወላዊ ንቁ ልቡና” የሚለው ጽንሰሃሳብ የፈረንሳይው የሥነማኅበረሰብ ሊቅ ኢሚሌ ዱርክኬም (Emile Durkheim) ሲሆን ግለሰቦች በምልዓተ ማኅበረሰብ አሊያም መዋቅር ውስጥ የሚኖራቸውን ማንነት ለመግለጽ ያበጀው ነው። ጽንሰሃሳቡ፣ በጥቅሉ “ድምር ኅሊናን ወይም ግንዛቤን” (mutual knowledge) ይወክላል። አንድ ግለሰብ የአንድ ማኅበራዊ ቡድን አባል በመሆኑ የሚጋራቸውን፣ አሊያም በጥቅሉ ማኅበረሰቡ የተመሠረተባቸውን እምነቶች፣ ኅልዮት፣ ዕውቀት፣ ጥበብና አመለካከቶችን ወዘተ. ይመለከታል (ዱርክኬም፣ 1997)። እንደ ዱርክኬም የግለሰቡ ማንነት (subject) የሚመሠረተውም በእነዚህ ውጫዊ ተዕዕዎዎች (external coercion) ነው። በኋላ አፍቃሪ ማርክሲስቱ ሎይስ አልዩሴ (Louis Althusser) ግለሰቡ የሚፈጠረው ከላይ ወደ ታች በሚደረግ የ“Ideological State Apparatuses” ድር ወይም ትስስርሽ ነው ሲል የወላዊ ንቁ ልቡናን ጽንሰሃሳብ ደግሞታል (አልዩሴ፣ 2014)።

መ.

ሰ. ሀ

ሀ.

በዚህ ቀጥተኛ የአሃዶች መዋቅር ስብስብ ውስጥ “ሀ” “ለ”ን ባይቀድም ወይም “ለ” “ሀ”ን ባይከተል፣ “ለ” ከ“መ” ጋር ተመሳሳይ ቋሚነትን ባይጠቀስ ጂኦሜትሪያዊ ቅርጽን (“ሀ”) ልናገኝ ፈጽሞ አንችልም። ስለሆነም፣ ቅርጹ የግድ ሀ----->ለ----->መ ግንኙነት ሊኖረው ይገባል ማለት ነው። ወይም በመስኩ አገላለጽ ሥያሜው ሀ ወይም ሀ→ የሚል ቅርጽ ሊኖረው፣ ቀሪው ነጥብ ደግሞ “ለ፻ሀ” (“ለ” በሀ ውስጥ ነው የሚል ብሃል ነው) የሚል ቅርጽ አለው (Walsh፣ 1974፣ ገጽ 39)። (በዚህ መዋቅር ውስጥ “→” የሚያመለክተው ከአንድ መነሻ ላይ ጀምረው የሚከታተሉ ነጥቦች መኖራቸውን ነው። በዚች ጥናታዊ ጽሑፍ ውስጥ ደግሞ ይህም ሆነ ሌሎች ሒሳባዊ ጨረሮች ከሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች ጋር ተመሳሳይ የመወክል ሚናን እየተነጣጠቁ ይቆያሉ።) በዚህ ኪዳት ውስጥ “ሀ” ከ“ለ”፣ “ለ”ም ከ“መ” ያንሳል፡ ፡ ወይም “ለ” የሁለቱ አማካይ (average) ይሆናል። ጉዳዩን ከቤቱ ቀመር አሻግረን ፈር እናስይዝ፤

Suppose $c(A) = X$ and $c(C) = Y$, and $X < Y$.

The average of them is between them.

$$\text{If } X < Y \text{ then } X < \frac{X+Y}{2} < Y$$

Proof:

If $X < Y$, then $X+Y < Y+Y$ (addition law)

$$X+Y < 2Y$$

$$\frac{1}{2}(X+Y) < \frac{1}{2}(2Y) \quad (\text{multiplication law})$$

By adding X to both sides of $X < Y$, we can show that:

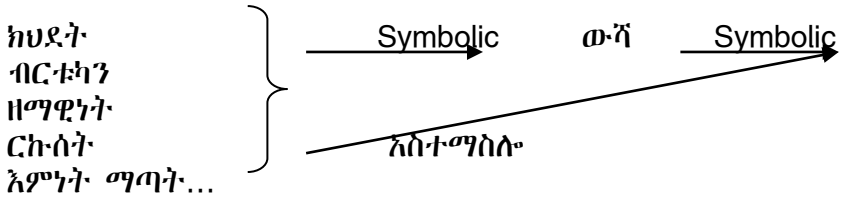
$$X < \frac{X+Y}{2} \quad (\text{combining these two results})$$

$$X < \frac{X+Y}{2} < Y$$

(Walsh, 1974: p. 56)

ይኼን ይዘን ወደ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች መዋቅር እናምራ። ከላይ አልበርት አይንስታይን እና ሊኦፖልድ ኢንፌልድ እንዳሉት “ለእያንዳንዱ [ሳይንሳዊ እና] ፊዚካዊ ንድፈሃሳብ መሠረቱ ቀመር ሳይሆን መሠረታዊ

እስቦችና ሃሳቦች ናቸው” የሚለው ሙግት በሥነጽሑፍ ቤት ሥግደት¹⁶ ሲሆን እንታዘባለን፤ ሥነጽሑፍ የእስብና ሃሳብ መግሪያ ነውና። ጉዳዩ በ“ዘላን” ውስጥ እንዴት ባለ ኪናዊ መልክ እንደቀረበ ከላይ በጠቀስነው የአስተማሪው ንድፈሃሳብ ላይ ተመርኩዘን ለመመርመር እንሞክር። የብርቱካን ሚና እና የተሸከመችው ገፀ ባህሪ “Symbolic + Symbolic” በሆነ ውህደት የተስተማሰለ ነው። በዚህም የአስተማሪው ሒደቱ የሚከተለውን አይነት መዋቅራዊ ቅርጽ ይኖረዋል ማለት ነው።

በዚህ ጨረር ላይ የምናስተውለው ከሥነጽሑፍ ትባት ሚና አንጻር፤ አንዱ የሥነጽሑፍ ኪን ገጽታ ፍካሬ እንደመሆኑ፤ በፍካሬ የምንደርስበት አስተማሪው ነው። አስተማሪው በሥነ ጽሑፍ ቱክስቱ ውስጥ “የሥነጽሑፍ ኪን ክፍታ”ን ለማምጣት ደረጃዎችን (steps) ያለፈ ነው። ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹ መነሻ፤ ብርቱካን ደግሞ መድረሻ ናት። በዚህ አቀራረብ “ውሻ” የሁለቱ አገናኝ አማካይ ነው። ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹን “ሀ”፤ ብርቱካንን ደግሞ “መ” ብለን በመሰየም የአስተማሪው ሒደቱን ጂኦሜትሪያዊ ገፅታ እንመልከት።

በቱክስቱ ውስጥ “የሥነጽሑፍ ኪን ክፍታ”ን ለማምጣት አስተማሪው ያስፈለገ ይመስለኛል። በአስተማሪው ሒደቱም፤ ለዚህ ኪናዊ ሚና ሲባል፤ ሊገለጽ የተፈለገው ግብራዊ-ጠባይ ተደብቋል። ወይም ለአገላለጽ ኪናዊነት ሲባል “ሀ” ከ “መ” እንዲያንስ ተደርጓል (ሀ < መ)።

$U < መ$ ከሆነ $U < \frac{U+መ}{2} < መ$ ይሆናል።

2

ማረጋገጫ (Proof)፤ $U < መ$ ከሆነ፤ $U+መ < መ+መ$ ይሆናል (የመደመር ህግ)

¹⁶ ሥግደት፡ በዚህ አገባብ ሁለት ፍቾችን ተሸክሟል። አንድም መከሰትን፤ መገለጥን ያመለክታል። ክርስቶስ መንፈስ ሳል በአጸደ ሥጋ መመላለሱን (ሥጋ መልበሱን)፤ በዘመነ ‘አስተርዮ’ም መገለጡን እንደሚያመለክት ሁሉ። ሳይንሳዊ ንድፈሃሳቦቹም ሥነጽሑፍ አስተማሪውን ተሳብሰው መገለጣቸውን ያጠይቃል። ሥነጽሑፍ አስተማሪውም የሳይንሳዊ ንድፈሃሳቦቹን ጠባይ አልሻረም። አንድም “አድሮ” መሰወርን፤ ፍጹም መዋሃድን ይጠራል። ሳይንሳዊ ንድፈ ሃሳቦች በሥነጽሑፍ አስተማሪዎቹ ተሰውረው፤ በፍጹም አለመቀላቀል ተዋህደው ‘መኪናቸውን’ ለማጠየቅ። መለኮትና ሥጋ በፍጹም አለመቀላቀል እንደተዋሃዱ ሁሉ። በቱክስቱ አቀራረብ፤ ሳይንሳዊ ንድፈሃሳቦች ሳይንሳዊነታቸውን ፍጹም ሳይክዱ፤ ሥነጽሑፍ አስተማሪዎችም በእንዲሁ ተዋህደዋልና። በዚህም፤ በሁለቱ የሥጋ መዋሃድና የባህሪ መውራረስ አዲስ ጠባይ (hybrid identity) ተፈጥሯል ማለት ይቻላል።

$$U + \sigma < 2\sigma$$

$$\frac{1}{2}(U + \sigma) < \frac{1}{2}(2\sigma) \text{ (የማባዛት ህግ)}$$

በዚህም፣ “U” ከሁለቱ አማካይ የሚያንስ በመሆኑ (በተመሳሳይ ስሌት) የሚከተለውን የአስተማሪ ጨረር ጂኦሜትሪያዊ ቀመር እናገኛለን።

$$U < \frac{U + \sigma}{2} < \sigma$$

በዚህ ቀመር መሠረት ያገኘነው አማካይ ወይም “ $\frac{U + \sigma}{2}$ ”፣ በጨረሩ ላይ

የሁለቱ ነጥቦች አገናኝ፣ በአስተማሪው ውስጥ ደግሞ ውሻው ይሆናል። ስለሆነም፣ የአስተማሪው ዐቢይ ጉዳይ መነሻ እና መድረሻ፣ “U” (ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹ) እና “σ” (ብርቱካን)፣ እንጂ ውሻው አይደለም። የውሻው ህልውና በሁለቱ ህልውና ላይ የተመሠረተ ነው፤ ሁለቱን ለማገናኘት የገባ ጉዳይ። ዳሩ ግን የኪናዊ ለዛው ፍሬ በአማካይ ላይ ያበበ በመሆኑ የመድረሻው ህልውና በአማካይ ላይም ይወድቃል።

ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚነሳ አንድ ጉዳይ አለ። አሱም፣ በአንድ ቁራሽ ጨረር (segment) ላይ የሚኖረው አማካይ ነጥብ አንድ ብቻ ነው የሚል ነው። “every segment has one and only one midpoint”። ይህን አማካይ ነጥብ *bisect* ብለው ይጠሩታል _ የሒሳብ ሊቃውንት (ዋልሽ፣ 1974፣ ገጽ 62)።

በዚህ ጨረር ውስጥ (AC) “B” አማካይ ነጥብ የሚሆነው $\overline{AB} = \overline{BC}$ ከሆነ ብቻ ነው። በዚህም “B” *bisect*፣ ጂኦሜትሪያዊ ቀመሩም “ $S \cap AC = \{B\}$ ” (where S denotes set and B is bisect of AC) ይሆናል ማለት ነው (ዋልሽ፣ 1974፣ ገጽ 62)። የትኛውም የሒሳብ ትምህርት መሠረቱ ሥነአመክንዮ እንደመሆኑ ይህ ቀመርም የሚቀዳው ከዚህ ማሳደር ነው። በሥነጽሑፋዊ አስተማሪው የፍካሬ ሒደትም የምናገኘው እውነታ ይህንን ነው፤ ብርቱካንን ቀጥታ እንደዚህ አይነት ገፅ ባህርይ ናት ብሎ ከመንገር ይልቅ ሚታዊ መባያውን (ውሻን) ነጥቆ ማስተማሪያ የሥነ ጽሑፋዊ ቴክኒክ ኪናዊ ከፍታ ስለሚሆን። በአስተማሪው ውስጥ ውሻ ለሁለቱም እኩል የሚቀርብ ጽንሰ ሃሳብ ነው። ለኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦቹ በተግባራዊ-ጠባዩ ወካይ ሆኗል። ተመሳሳይ ተግባራዊ-ጠባዩ ስላላት ብርቱካንም በውሻ መወከላ በሁለቱ ነጥቦች መካከል (መነሻና መድረሻ) ያለውን የመሃካለኛነት ሚና ያሳያል። ስለሆነም፣ ሥነጽሑፍም ቢሆን ከእነዚህ የሙግት መስኮች ተሰጥቶ በሚመነጭ ዕውቀት ሊፈጠር የሚችል ምናባዊ (የነፍስ፣ የኃልዮ)¹⁷ ጥበብ መሆኑን የሚያጠይቅ ይመስለኛል።

¹⁷ ዮሐንስ አድማሱ በእስኪተጠየቁ፣ “ኃልዮ” “ኃለዮ” ከሚለው የግዕዝ ግስ እንደሚወጣና፣ አንድም ከመገንዘብ (ለባዊነት)፣ ከቋንቋ ክላሎት (ነቢብ) እና ከመከወን (ገባሪነት) ጋር፣ አንድም ከውህደታቸው ጋር እንደሚጣቀስ ይጠቁማሉ (1990፣ 148)።

በሌላ በኩል በ“ዘላን” ውስጥ የሚገኙ ሥነ ጽሑፋዊ አስተማሪዎች እንደ “የጨረር ቁራሾች ተመጣጥኖሽ” (segment congruence) ላሉት ጂኦሜትሪያዊ ምስሎችም ባዕድ አይደሉም። ከላይ ባሰፈርነው ጨረር ($\overline{AC}$) ውስጥ “ $\overline{AB}$ ” የጨረር ቁራሽ ነው፤ “ $\overline{BC}$ ”ም እንዲሁ፤ “If A and C are two points, then there is a point B such that A-B-C. AC - the union of A & C with the set of all points between A and B is called a line segment (or more briefly segment) ... AC denotes a line segment & B is interior point” (ዋልሽ፣ 1974፣ ገጽ 55)።

ሁለት ጂኦሜትሪያዊ ምስሎችም ቢኖሩንና አንዱ ከሌላኛው ጋር የሚገጥም እና/ወይም አንድ የሚሆን (coincide የሚያደርግ) ከሆነ የሒሳብ ሊቃውንት “ተስማሚ” (Congruent) ይሉታል (ዋልሽ፣ 1974፣ ገጽ 65)። ለዚህም የሚከተሉትን ጂኦሜትሪያዊ ቀመሮች ወይም ደንቦች አሰናድተውለታል። ከዚህ አስከትሎን እያንዳንዳቸውን ቀመሮች ከሥነ ጽሑፋዊው አስተማሪው ጋር እያዋሃድን ለመመልከት እንሞክራለን።

1. Let $\overline{AB}$ and $\overline{CD}$ be segments. $\overline{AB}$ and $\overline{CD}$ are said to be congruent if $\overline{AB}=\overline{CD}$. We say $\overline{AB}$ is congruent to $\overline{CD}$, and we write $AB\cong CD$ (Walsh, 1974: p. 66).

ከላይ በተመለከትነው አስተማሪው ውስጥ ሁለት አቻ የአስተማሪዎ ቁራሾች አሉ። እነሱም “ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮች” ----> “ውሻ” እና “ውሻ” ----> “ብርቱካን” ናቸው። የእነዚህ የአስተማሪው ቁራሾች ልኬት እንደ ጂኦሜትሪያዊ የጨረር ቁራሾች በአታዘ አይደለም፤ በእስብ እንጂ። በእስብ ደረጃ ያለው ልኬት ግን አቻዊ ነው። በሁለቱም መካከል ያለው የልኬት ደረጃ “ክህደት፣ ዘመዊነት፣ ርኩሰት እና እምነት ማጣት...” ነው። የሁለቱ የአስተማሪው ልክም ሆነ ምክንያት እነዚህ ጠባዮች ናቸው። ስለሆነም፣ በሥነጽሑፋዊ የአስተማሪው እስብ ወጂኦሜትሪያዊ ቀመሩ የሚከተለውን “ተመጣጥኖሽ” (congruent) መዋቅር እናገኛለን ማለት ነው።

$$\text{“ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮች” “ውሻ”} \cong \text{“ውሻ” “ብርቱካን”}$$

2. Segments congruence is reflexive. Symbolically, if $\overline{AB}$ is a segment, then $\overline{AB}\cong\overline{AB}$ (Walsh, 1974: p. 66).

ይህ ደንብ እያንዳንዱ የጨረር ቁራሽ “ተስማሞታዊ” ባህሪ ለራሱ ነፀብራቃዊ ነው የሚል ነው። በዚህ በኩል ለሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎቹ ሁለት አንድምታዎችን ማርቀቅ የምንችል ይመስለኛል። አንድም፣ እያንዳንዳቸው የአስተማሪው ቁራሾች ለራሳቸው ነፀብራቃዊ ናቸው። አንድም ደግሞ ከሳይንሳዊ ቀመሩ ባለፈ በእስባዊ ቅመራው የሙሉው አስተማሪው ቁራሾች የአቻዊነት ሚናን የመነጣጠቅ በመሆኑ ውህደትም ይስተዋላል። “ለምን” ቢሉ፣ ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮችን “ሀ”፣ “ለ” እንዲሁም ብርቱካንን “መ” አድርገን እንወክልና ጉዳያችንን መልክ እንስጠው። $\overline{UA} \cong \overline{AU}$ ከሆነ እና በሁለቱ መካከል አቻዊ የፍችና ትርጓሜ ሚና ካለ $\overline{UU} \cong \overline{UU}$ ይሆናል። በሁለቱ መካከል ያለው የጋራ ጉዳይ ውሻ ሲሆን፣ የእሱ መውጣት ሊያጎድለው የሚችለው ጉዳይ የለም፤ ከኪናዊ ለዛ ውጭ። ወይም ቢኖር የሁለቱን ዝምድና ኪናዊ ለዛ ከማላቅ ውጭ ይዞት የሚመጣው የፍካሬ ልዩነት የለም። ስለሆነም፣

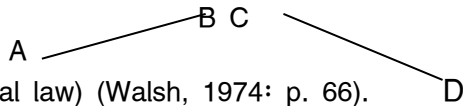
በቁራሽ አስተማሪዎች መካከል ያለው ተስማሚነት ነፃብራቃዊ ነው፤ ኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮቹ ከብርቱካን ጋር የአቻዊ ተስማሚነት ካላቸው በግልባጭ ብርቱካንም የኢ-ግብረ ገባዊ ጠባዮቹ አቻዊ ተስማሚ ናት። ይህ ጉዳይ ከፍ ብለን ካነሳናቸው የሥነአመክንዮ ጣጣዎች ጋርም የተዋደደ ነው። ይህም፣ በ“ዘላን” ውስጥ ያለውን የሥነጽሑፋዊ አስተማሪ ስራ እና የጂኦሜትሪ ውህደት ከፍ ያደረገው ይመስለኛል።

3. Segment congruence is Symmetric.

If $\overline{AB} \cong \overline{CD}$, then $\overline{CD} \cong \overline{AB}$

Hypothesis: $\overline{AB} \cong \overline{CD}$

Conclusion: $\overline{CD} \cong \overline{AB}$ (symmetrical law) (Walsh, 1974: p. 66).

ይህ ጂኦሜትሪያዊ ደንብ ሁለት ተስማሚ ጨረሮች በአካላዊም ሆነ በባህሪያዊ ማንነታቸው ምጡን ናቸው የሚል ነው። ይህ ደንብ/ህግ ለሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎችም ባዕድ አይደለም። ለዚህ ማሳያ የሚሆን ከቴክኒቱ ውስጥ ከፍ ብለን ያነሳውንና ገፀ ባህርይን በገፀ ባህርይ የማስተማሰል ቴክኒክ ወስደን መመልከት እንችላለን።

ከፍ ብለን እንዳነሳነው፣ ገፀ ባህርይ በገፀ ባህርይ የተስተማሰለበት መንገድ ሁለት ቁራሽ አስተማሪዎችን በማቀፍ የተደረገ ነው። ስለሆነም፣ የመጀመሪያውን የአስተማሪው ቁራሽ መነሻዎችን (የልጅነት ማኅበራዊ-ናዊና “ሳይኮሎክሽ-ዋል” አፍራሽ ማንነቶችን) “ሀ” መድረሻውን (ተሻለን) ደግሞ “ለ” ብለን እንሰይም። በሁለተኛው የአስተማሪው ቁራሽ ደግሞ መነሻዎቹ ከመጀመሪያው የተሻለ ማንነት የተራዘሙት አፍራሽ የማኅበራዊ-ናዊ እና የ“ሳይኮሎክሽ-ዋል” ዕድገቶች ናቸው ብለናል፤ ኃላፊነትን አለመሸከም፣ መጠራጠር፣ ራስ ድራያ(መጠጣት፣ ማጨስ ...)። የሁለተኛውን አስተማሪው መነሻዎች “መ” መድረሻውን (ማለትም መነሻዎቹን ወክሎ የመጣውን በላይ) ደግሞ “ሀ” ብለን እንሰይማቸው። ሁለቱ አስተማሪዎች ደግሞ በፍችና ትርጓሜ አቻዊ ተስማሚ ናቸው ብለናል። እኩልነታቸው፣ የማኅበራዊ-ናዊም ሆነ የ“ሳይኮሎክሽ-ዋል” የዕድገት ደረጃዎች በአፍራሽ ጎኑ የጨረሱ የመወክል ኪደቶችና አንዱ የሌላው ቅጣይ፣ ሌላውም መነሻ በመሆናቸው ምክንያት የተፈጠረ ነው። ስለሆነም፣ “ሀለ=መሀ” ከሆነ “መሀ=ሀለ” ይሆናል። ይህ የአስተማሪው ትርጓሜም ከሳይንሱ «ምጡናዊ ህግ» (symmetrical law) ጋር ያለውን መወዳጀት ያመለክታል። እስባዊ ልኬቱም በጂኦሜትሪያዊ ቅርጽ እንደሚከተለው ይሆናል።

$$\overline{ሀለ} \cong \overline{መሀ} \quad \text{ከሆነ} \quad \overline{መሀ} \cong \overline{ሀለ} \quad \text{ይሆናል} \quad (\text{symmetrical law})$$

ወይም

$$\overline{\text{“አፍራሽ ማኅበራዊ-ናዊና ሳይኮሎክሽ-ዋል ዕድገቶች”“ተሻለ”}} \cong \overline{\text{“የልጅነት ዕድገቶቹ ተራዘሚዎች”“በላይ”}}$$

ከሆነ

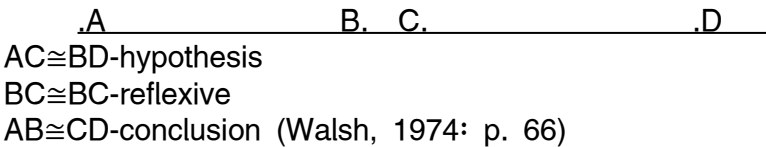
$$\overline{\text{“የልጅነት ዕድገቶቹ ተራዘሚዎች”“በላይ”}} \cong \overline{\text{“አፍራሽ ማኅበራዊ-ናዊና ሳይኮሎክሽ-ዋል ዕድገቶች”“ተሻለ”}}$$

ይሆናል። ይህ ደግሞ አስተማሪዎች እውነታው ነው።

- 4. Segment congruence is transitive; that is if $\overline{AB} \cong \overline{CD}$ and $\overline{CD} \cong \overline{EF}$, then $\overline{AB} \cong \overline{EF}$ (Walsh, 1974: p. 66)

በአስተማሪው ውስጥ ያለው ልኬት የሃሳብ አቀራረብ እንጂ የአጋዝ ወይም የ«አንግል» እንዳልሆነ ተነጋግረናል። ከፍ ብለን የጠቀስነው ጂኦሜትሪያዊ የተስማሚ ጨረሮች ቁራሽ የተሻግሮሽ ቀመር የተቀዳው “ $U=A$ እና $A=መ$ ከሆነ $U=መ$ ” ከሚለው ሥነ አመክንዮአዊ ቅጥ ይመስለኛል። ከዚህ አይነቱ ሥነአመክንዮአዊ ቅጥ ጋር ደግሞ በቴክኖሎጂ ውስጥ የተደራጁት ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች እጅጉን እንደሚወዳጁ ከላይ፣ “ዘላን፣ የሥነጽሑፋዊ አስተማሪውና *Sylogism* ውህደት ማደሪያ” በሚለው ክፍል፣ የተመለከትን በመሆኑ አልደግመውም።

ሌላው ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚነሳ ጂኦሜትሪያዊ ቀመር አለ። እሱም፣ በአንድ ጨረር ላይ የሚገኙ የአራት ነጥቦችን ስብስብ ተስማሚነት ወይም ገጣሚነት የሚመለከት ነው። ጉዳዩን የሚከተለውን ጨረር በምሳሌነት ወስደን ለማቅናት እንሞክር።

ይህም ጨረር እየሞገትንባቸው ካሉት ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች ጋር እጅጉን ይወዳጃል። ከፍ ሲልም የእስብ እና የቀመር ውህደት (synthesis) መገለጫ የሆነ ይመስለኛል። በ“ዘላን” ውስጥ። ጉዳዩን በሁለቱም አስተማሪዎች እንደሚከተለው መልክ ማስያዝ ይቻላል።

ሥነጽሑፋዊ አስተማሪ አንድ፣ “ኢ-ግብረ ገባዊ ቅጦች” ----> ውሻ ----> ብርቱካን

በሥነ ጽሑፋዊው አስተማሪ ውስጥ ውሻ ሁለት ሚናን ይዞ የገባ ጽንሰ ሃሳብ ነው። አንድም፣ መነሻም መድረሻም የሆነ ምሳሌ። አንድም፣ የሁለቱ መሃከለኛ እንደመሆኑ በሁለቱ የአስተማሪው ቁራሾች ውስጥ የሚመለከት የጉዳይ ማቅና ነው። ከመጀመሪያው አስተማሪው አቅንቶ በሁለተኛው ውስጥ የሚዘልቅና ከሁለተኛው አስተማሪው ወደ ኋለኛው እየተነጠቀ የትርጓሜና የትዕምርትነት ሚናን የሚያሻግር እንደመሆኑ ከዚህ ጂኦሜትሪያዊ ቅጥ ጋር እጅጉን ይወዳጃል የሚል እምነት አለኝ። ከመጀመሪያው አስተማሪው ሚናውን ነጥቆ በሁለተኛው አስተማሪው ውስጥም ተመሳሳይ የፍችና የትርጓሜ ሚናውን ያስርጻልና ነው። ሚናውን ለብርቱካን ለማቀበል። ስለሆነም፣ በሥነጽሑፋዊው አስተማሪ ውስጥ የምናገኘውም ተመሳሳይ የ“እስብ ቀመር” (thought formulae) ነው። ጉዳዩን ከላይ በተገለገልንበት የውክልና ቅጥ ስንመለከት (ውሻን የመጀመሪያው የአስተማሪው ቁራሽ መድረሻ “ለ” እና

የሁለተኛው የአስተማሪው ቁራሽ መነሻ “መ” ባደረግንበት) የሚከተለውን የአስተማሪው «አስተማሪ ቀመር» እናገኛለን።

$$\overline{U\text{መ}} \cong \overline{A\text{ሠ}} \text{ (መላምት)}$$

$$\overline{A\text{መ}} \cong \overline{A\text{መ}} \text{ (የነፃብራቃዊ ደንብ)}$$

$$\overline{U\overline{A}} \cong \overline{U\text{መ}} \text{ (መደምደሚያ)}$$

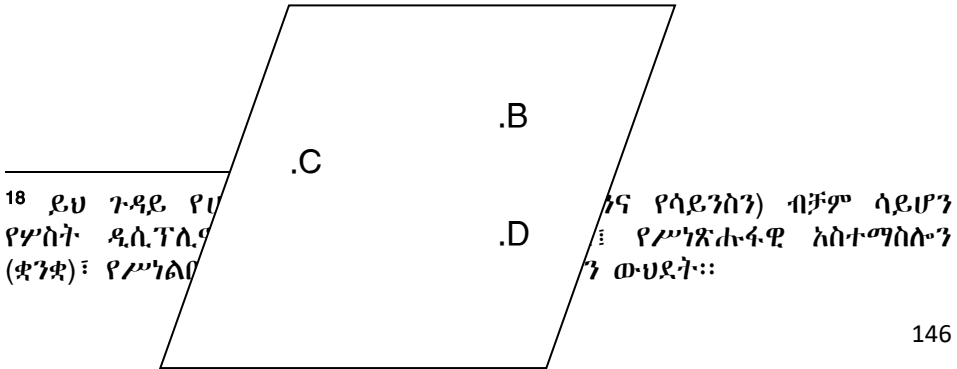
በሁለቱ የአስተማሪው ቁራሾች መካከል “ውሻ” ይዞት የሚመጣው ፍች ተመሳሳይና ጽኑ በመሆኑ በሒሳብ ሊቃውንት ደንብ መሠረት ለራሱ ነፃብራቃዊ (reflexive) ይሆናል ማለት ነው።

ሥነጽሑፋዊ አስተማሪ ሁለት፤ “የልጅነት አፍራሽ ማኅበረልቡናዊና «ሳይኮሌክሽኑዋል»

ዕድገቶች”----> “ተሻለ”----> “የልጅነት ዕድገቶች ተራዛሚዎች”----> “በላይ”

በዚህ ሥነጽሑፋዊ የአስተማሪው ጨረር መሃከለኞቹ (“ተሻለ” እና “የልጅነት ዕድገቶች ተራዛሚዎች”) እንደላይኛው የ“ውሻ” አስተማሪዎች ጠባይ ሁሉ ባለሁለት ሚና ናቸው። የጎልማሳነት ማኅበረ-ልቡናዊና “ሳይኮሌክሽኑዋል” ማንነቶች የሚቀዱት ከልጅነት የተመሳሳይ ማንነት ዕድገቶች እንደመሆኑ ከመጀመሪያው የፍችና ትርጓሜ ሚናን ይነጥቃሉ። ተሻለን ደግሞ በሁለተኛው አስተማሪው ውስጥ ልጅነቱን ሲፈልግ እናስተውላለን (ቴዎድሮስ፣ 2016፣ ገጽ 80-83)። ስለሆነም፣ በዚህ አቀራረብ መሠረት፣ “አፍራሽ ማኅበረልቡናዊና «ሳይኮሌክሽኑዋል» ዕድገቶችን” “ሀ”፣ ተሻለን “መ”፣ “የልጅነት ዕድገቶች ተራዛሚዎችን” “ለ” እና በላይን “ሠ” ብለን ብንሰይምና የሥነጽሑፋዊ አስተማሪውን ጂኦሜትሪያዊ መልክ ብንመረምር በሥነጽሑፋዊ አስተማሪው አንድ ካስተዋልነው ጋር ፍጹም ተመሳሳይ የሆነ ውጤትን እናገኛለን።¹⁸

አንድ ተጨማሪ ሃሳብ ላንሳና ጉዳዩን ልቁጭ። በጂኦሜትሪ ትምህርት ውስጥ የሚከተለው የመስሪያ መላምት ወይም የ“አልጄብራ” ቀመር (theorem) አለ። በአንድ ሥፍራ ወይም “ጠ/ወለል” ውስጥ የሚታቀፉ ነጥቦች ስብስብ “coplanar” ሲባል፣ ከስብስቡ አቃፊ «ወለል» ውጭ የሆኑት ነጥቦች ደግሞ “non-coplanar” ይባላሉ። “[In a space] the points of a set are said to be coplanar if there is a single plane containing them. Otherwise, they are said to be non-coplanar” (Walsh, 1974: p. 41)። ጂኦሜትሪያዊ ቅርጹንም እንደሚከተለው በ“ወለል” ላይ ያስፍሩታል።

A

B, C and D are coplanar. Whereas A, B, C, and D are non coplanar. (Walsh, 1974: p. 41)

በዚህ ቅርጽ ሥር ሦስት ነጥቦች አንድ አቻ የሚያደርጋቸው አሊያም የሚያወዳጃቸው ጉዳይ በመኖሩ በአንድ የ“ጂኦሜትሪ” ቅጥ ሥር ያድራሉ። ወይም “ጠ/ወለሉ”ን ይፈጥራሉ። በሥነጽሑፋዊው አስተማሪው ውስጥም የምናገኘው እውነታ ይኼን ተመሳሳይ ጉዳይ ነው። የምልዓተ ቴክኒክን መዋቅር ወይም ታሪክ ወደፊት ለመግራት በውስጡ አስተማሪዎች ተዋቅረዋል። ሁሉም አስተማሪዎች አላማቸው አንድና ታሪኩን በሥነጽሑፋዊ ኪን እያለዘቡና እያጠመዱ ወደፊት መንዳት ቢሆንም እያንዳንዱ አስተማሪው ራስ ገዝ (autonomous) ፍች አለው። በውህደታቸው ደግሞ ዐቢዩን ጭብጥና ርዕስ ጉዳይ ያረቃሉ። ወይም ንዑሳን ጭብጦች ዐቢዩን ጭብጥ ይቀምራሉ። በዚህ ሒደት ደግሞ ከላይኛው ጂኦሜትሪያዊ ቅጥ ጋር ይወዳጃሉ። አንድን ንዑስ ጭብጥ ከሚያረቁ ትዕምርቶች ውጭ ያሉና ራሱን የቻለ ንዑስ ጭብጥ የሚያደራጁ (የሁሉም ጉዳይ አንድ ዐቢይ ጉዳይን ለማቀንቀን እንዳለ ሆኖ) አስተማሪዎች አንዱ በአንዱ ሥር እንዳልሆነና በቀጥታ በቅንብቡ ውስጥ እንደማይገራ ሁሉ የሳይንሱም *Coplanar* እና *Non-coplanar* እንዲሁ ይመስላል።

ማጠቃለያ

የ“ዘላን” ፍካሬ የጀመረው ከ“ዘላን” እንጂ ከሳይንስ ቀመሮችና ንድፈሃሳቦች አይደለም። የ“ዘላን” አጻጻፍ ስልት (ቴክኒክ) እና ይዘት የርዕስ ጉዳዮቹ ጠሪ ሆኗል። ሥነጽሑፋዊ አስተማሪው የቴክኒኩን ትልም በማርቀቅ በኩል የጀርባ አጥንት ነው። ይህ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪው ደግሞ እንደ ሳይንሳዊ እሳቤዎችና ንድፈሃሳቦች ሁሉ ደረጃዎችን (steps) እያረቀቀና እያቀና እንደሚኼድ እና ፍችን በዚያው ቅጥ ደርዘ ለማስያዝ እንደሚሞክር በንባባችን ተመልክተናል።

አንዱ አንዱን ሳይገረዝዝና ሳይጎልግል፣ አንዱ በሌላው ውስጥ ሳይጎልግል (*originality*ውን ሳያጣ)፣ በመካከላቸው የፍች አጋና ሳይኖር (አንዱ ሻጭ ሌላው ገዥ ሳይሆን) በፍጹም መዋደድ ተዋህደው ቀርበዋል። ለዚህም፣ በቴክኒኩ ውስጥ በሚቶሎጂያዊ ቅጥ እና ገፀ ባህርይን በገፀ ባህርይ የማስተማሪያ ስልት (ምናልባትም ለአማርኛ ሥነጽሑፍ አዲስ ልማድ?) የረቀቁት ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎች ከአሪስጣጣሊሱ ምድባዊ (categorical)

“syllogism” ጋር፣ በዘመናችን ከሚቀነቀኑ የሥነአመክንዮ (logic) ቅጠች ደግሞ ከሒሳብ ትምህርት ውስጥ “Implication”ን ወስደን እጅጉን እንደሚወዳጁና በፍጹም አለመቀላቀል ተዋህደው እንደቀረቡ ተመልክቷል። በተለይም፣ በ“Implication” ውስጥ ስርዓዊ ከሆኑት የሙግት አይነቶች “hypothetical syllogism”ን እና “modus tollens”ን ከቴክኒክ ጋር አላምደን ርዕሰ ጉዳዮችንን መልክ ለማስያዝ ሞክረናል።

ከቴክኒክ የነጠቅናቸው አስተማሪዎች በሒሳብ ትምህርት ዐቢይ ከሆነው ጉዳይ “ጂኦሜትሪ”፣ ውስጥ እንደ ነፃ-በራ-ቃዊ (reflexive)፣ ምጡናዊ (symmetric)፣ ተሻግሮሽ (transitive) ካሉ የጨፈር ቁራሾች ተስማሚታዊ ደንብ (segment congruence) እና በቀጥታ ጨፈር (linear line) ላይ ከሚደረጉ ተከታትሎሻዊ የልኬት ወይም መጠናዊ ሙግቶች ጋር ተዋደው እንደቀረቡ፣ እንዲሁም በጠ/ወለል (plane) ላይ ከሚቀርቡ እንደ coplanar እና non-coplanar ላሉ ደንቦች ሩቅ እንዳይደሉ ለመተርጎም ተሞክሯል። ዳሩ ግን ሳይንሶቹ ሳይንሳዊ ጠባያቸውን ሳይለቁ (በአጋዛዊ መገለጫቸው)፣ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎቹም ስርዓዊ በሆነው የእስባዊነትና ኅልዮአዊነት ጠባያቸው እንደተገለጡ ልብ ይሏል። ይህም ያለመቀላቀል ተዋህደው “ድቅል ጠባይ” (hybrid identity) ላልነው መሞገቻ እሙናዊ መልክ የሰጠ ይመስለኛል።

የአልበርት አይንስታይን እና የሊዮፖልድ ኢንፍሌድ ሃሳብ ደርዘ የያዘባት “የምናብ ፈርጥ”፣ የእስብና ኅልዮ መሞገቻዎች ለሳይንሳዊ ቀመሮችና ደንቦች መሠረት የሆኑበትን ክርክር ነፍስ የዘራች አጭር ልቦለድ_“ዘላን”!

በመጨረሻም፣ ከላይ በትንታኔው የተለያዩ ክፍሎች ሊነሱ የሚችሉ ሙግቶችን በግርጌ ማስታዎሻዎች ሥር ለመጠቀም እንደሞከርኩት፣ “ዘላን” (ከፍ ሲልም ምናልባትም ሌሎች የደራሲው ሥነጽሑፋዊ ሥራዎች) ለተለያዩ ጥናቶች የሚጋብዝ/ዙ ይመስለኛል። አብዝቶ፣ ሥነጽሑፋዊ አስተማሪዎቹን፣ ከሥነልቦና ቤት በሚለምዱ እንደ “ወላዊ ንቁ ልቡና” (collective conscious) እና ሥነትምህርታዊ ንድፈሃሳቦች እንዲሁም ከሳይንስ ዲሲፕሊኖች ከሚሻገሩ ንድፈሃሳቦች ጋር አዛምደው ለሚያጠኑ ጉዳዩ ላቅ ያለ ሙግት የሚቀሰቅስ ይመስለኛል። በእዚህ መሠረት ላይ የሚካኼዱ ጥናቶች ምናልባትም በማኅበራዊ እና በተግባራዊና በተፈጥሮ ሳይንስ (empirical science) መካከል ያለውን ርቀት ሊያረቁ፣ የተበጁ ድንበሮችንም ይበልጥ እየሳሱ እንዲኼዱ ሊያደርጉ ይችሉ ይሆናል።

ዋቢዎች

ቴዎድሮስ አለበል። (2016)። ልጅነት በ‘ዘላን’ እና ‘አለንጋና ምስር’፤ ሥነ ልቦናዊ ንባብ። *Ethiopian Journal of Language, Culture and Communication*. 1(1): 71-98.
አዳም ረታ። (2001)። “ዘላን”። *አለንጋና ምስር*። አዲስ አበባ፣ ር.ኖቦት አታሚዎች።
ኪዳነወልድ ክፍሌ። (1948)። *መጽሐፈ-ሰዋሰው-ወግሰ-ወመዝገብ-ቃላት-ሐዲሱ*። አዲስ

አለበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

ዮሐንስ አድማሱ። (2007)። *እስኪተጠየቁ፡ ሁለተኛ ዕትም።* አዲስ አበባ፣ ኤች ዋይ ኢንተርናሽናል ማተሚያ ቤት።

- Abrams, M. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. 7th ed. USA: Heinle & Heinle.
- Althusser, L. (2014). *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*. Trans. Goshgarian, G. London & New York: Verso.
- Baldick, Ch. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford and New York: OUP.
- Barker, Ch. (2004). *The Sage Dictionary of Cultural Studies*. London: Sage Publications.
- Barthes, R. (1991). *MYTHOLOGIES*. 25th ed. Trans. Lavers, A. USA: Jonathan Cape Ltd.
- Beer, G. (1983). *Darwin's Plots: Evolutionary Narrative in Darwin, George Eliot and Nineteenth-Century Fiction*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bod, R. (2013). *A New History of the Humanities: The Search for Principles and Patterns from Antiquity to the Present*. Oxford: OUP.
- Brody, S. (1987). Physics in *Middlemarch*: Gas Molecules and Ethereal Atoms. *Modern Philology*. 85: 42-53.
- Caplan, J. (1989). Postmodernism, Poststructuralism, and Deconstruction: Notes for Historians. *Central European History*, 22/3: 260-278. CUP.
- Carter, Ch. (2001). Social Scientific Approaches. *The Blackwell Companion to the Hebrew Bible*. Ed. Leo G. Perdue. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Chapple, J. (1986). *Science and Literature in the Nineteenth Century*. London: Macmillan.
- Childs, P. & Fowler, R. (2006). *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. New York: Routledge.
- Copi, I., Cohen, C. & Flage, D. (2007). *Essentials of Logic*. 2nd ed. Upper Sadle River, New Jersey: Pearson Education.
- Corcoram, J. (2003). Aristotle's Prior Analytics and Boole's Laws of Thought. *History and Philosophy of Logic*. 24: 261-288.
- Durkheim, E. (1997). *The Division of Labour in Society*. Trans. Halls, W. New York: Free Press.
- Einstein, A. & Infled, L. (1995/1938). *The Evolution of Physics from Early Concepts to Relativity and Quanta*. Cambridge: CUP.
- Ferber, M. (2007). *A Dictionary of Literary Symbols*. 2nd ed. Cambridge: CUP.
- Foucault, M. (1984). *The Foucault Reader*. Ed. Paul Rabinow. New York: Pantheon Books.
- Frede, M. (1975). Stoic vs Peripatetic Syllogism. *History of Philosophy*. 99-124.
- Hardegree, G. (1999). *Symbolic Logic: A First Course*. No Place:

- McGraw-Hill.
- Holland, J., Holyoak, K., Nisbett, R. & Thagard, P. (1989). *Induction: Process of Inference, Learning, and Discovery*. Massachusetts: Cambridge University Press.
- Holyoak, K. and Morrisson, R. (2005). *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. New York and Cambridge: CUP.
- Hurley, P. (2000). *A Concise Introduction to Logic*. 11th ed. No place: Wordsworth Pub. Co.
- Krishnaswamy, L., Varghese, J. & Mishra, S. (2004). *Contemporary Literary Theory: a Student's Companion*. New Delhi: Macmillan India Ltd.
- Levine, G. (1988). *Darwin and the Novelists: Patterns of Science in Victorian Fiction*. Cambridge, MA, and London: Harvard University Press.
- Lynch, P. (2004). African Mythology A to Z. New York: Facts on File Inc.
- Lyotard, J. (1988). *The Differend: Phrases in Dispute*. Trans. Georges Van Den Abbeele. Minneapolis: UMP.
- Madan, S. (1993). *Introductory Guide to Post-Structuralism and Postmodernism*. Atlanta: University of Georgia Press.
- Mawer, M. (1997). *Dwarf*. London: Doubleday.
- Mikics, D. (2007). *A New Handbook of Literary Terms*. Cambridge: Thomson Shore, Inc.
- Mitchell, W. (1995). Representation. *Critical Terms for Literary Study*. Ed. Lentricchia F. & McLaughlin T. Chicago: UCP.
- O'Hear, A. (1989). *An Introduction to the Philosophy of Science*. Oxford: OUP.
- Quinn, E. (2006). *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. 2nd ed. New York: Facts on File, Inc.
- Stylianides, A. (2008). Proof and Proving in School Mathematics. *Journal for Research in Mathematics Education*, 38/3: 289-321.
- Tinning, R. (1997). *Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education, and Sport*. New York: SUNNY Press.
- Walsh, E. (1974). *A First Course in Geometry*. San Francisco: Rinehart Press.